

Bērnu aizsardzības
centrs

Pārskats par aprūpētāja maiņas ietekmi uz ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu

Rīga, 2026

Satura rādītājs

Ievads.....	2
Izmantotie saīsinājumi.....	4
Ģimenes stāsts	5
Statistika par ārpusģimenes aprūpi.....	11
Statistikas dati par ārpusģimenes aprūpētāja maiņu.....	19
Bērnu emocionālais traumatisms.....	25
Trauma, bērnu šķirot no ģimenes	25
Pārmaiņu radīto traumu ietekme uz bērnu.....	31
Sistēmiskas nepilnības, kas veicina atkārtotu bērna aprūpētāja maiņu	31
Bērna ārpusģimenes aprūpes veida izvēle ģimeniskā vidē.....	37
Bērna ārpusģimenes aprūpes veida izvēle aprūpes iestādē	41
Ārpusģimenes aprūpē esoša bērna tiesību un interešu uzraudzība.....	46
Cēloņi ārpusģimenes aprūpētāja maiņai	50
Bērna līdzdalība.....	56
Būtiskākie secinājumi.....	60

Ievads

2019. gada 17. aprīlī Latvijas Republikas Valsts kontrole publiskoja Revīzijas ziņojumu “Atņemtā bērniība. Ikvienam ir tiesības uzaugt ģimenē”¹, kurā ir vērtējusi situāciju ārpusģimenes aprūpes jomā laika periodā no 2014. gada 1. janvāra līdz 2017. gada 31. decembrim, konstatējot būtiskas nepilnības un sniedzot ieteikumus institūcijām, kuras iesaistītas bērnu tiesību un interešu aizsardzībā ārpusģimenes aprūpes jomā.

2020. gada 9. novembrī Valsts bērnu tiesību aizsardzības centra (no 2024. gada 1. janvāra Bērnu aizsardzības centrs) tīmekļa vietnē² tika publicēts pētījums “Bērnu emocionālais traumatisms”, kurš veikts pēc Bērnu aizsardzības centra pasūtījuma sadarbībā ar Nodibinājumu “Latvijas tiesnešu mācību centrs”. Tas veikts laikā no 2019. gada 5. decembra līdz 2020. gada 28. februārim un tika balstīts uz 2020. gada janvārī veikto trīs mērķa grupu aptaujas rezultātiem – ārpusģimenes aprūpē esošie bērni, kas piedzīvojuši atkārtotu ārpusģimenes aprūpes maiņu: bērni vecumā no 7 līdz 12 gadiem un bērni vecumā no 13 līdz 17 gadiem (ieskaitot), un ārpusģimenes aprūpes nodrošināšanā iesaistīto iestāžu speciālisti. Tā mērķis bija noskaidrot, kā atkārtotas ārpusģimenes aprūpes maiņas gadījumā emocionālā trauma ietekmē bērnu spēju iekļauties sabiedrībā un veidot saikni ar piesaistes personu, jo šis jautājums iepriekš nebija pētīts.

Šī brīža Bērnu aizsardzības centra darbības praksē un bāriņtiesu oficiālās statistikas datus novērojama pastāvīga ārpusģimenes aprūpes jomas problemātika lielākoties tajos pašos aspektos, kas jau ietverti abos iepriekšminētajos izpētes ziņojumos (gan Latvijas Republikas Valsts kontroles Revīzijas ziņojumā “Atņemtā bērniība. Ikvienam ir tiesības uzaugt ģimenē”, gan pēc Bērnu aizsardzības centra pasūtījuma sadarbībā ar Nodibinājumu “Latvijas tiesnešu mācību centrs” veiktajā pētījumā “Bērnu emocionālais traumatisms”). Attiecībā uz ārpusģimenes aprūpētāja maiņas gadījumiem, Bērnu aizsardzības centram apkopojot bāriņtiesu oficiālās statistikas pārskatus pēdējo trīs gadu ietvaros, konstatēts, ka **situācija ārpusģimenes aprūpētāja maiņas gadījumos saglabājas vienlīdz problemātiska un aktuāla**³.

¹ Ar revīzijas ziņojumu iespējams iepazīties šeit: <https://www.lrvk.gov.lv/lv/revizijas/revizijas/noslegtas-revizijas/arpusgimenes-aprupes-sistemas-efektivitate>;

² Ar pētījumu “Bērnu emocionālais traumatisms” iespējams iepazīties šeit: <https://www.bac.gov.lv/lv/petijums-bernu-emocionalais-traumatisms>;

³ Ar ārpusģimenes aprūpētāja maiņu saprotama bērna aizbildņa, audžuģimenes vai ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas maiņa, bērnam atrodoties ārpusģimenes aprūpē kādā no šīm aprūpes formām;

	2022. gads	2023. gads	2024. gads
Bērnu skaits, kuriem mainīts ārpusģimenes aprūpētājs ⁴	385	338	373
% pret visiem ārpusģimenes aprūpē esošajiem bērniem	6.64 %	6.39 %	6.98%

Tabula Nr.1

No *Tabulas Nr.1* datiem redzams, ka pēc ārpusģimenes aprūpētāju mainījušo bērnu skaita samazinājuma 2023. gadā, nākamajā gadā novērojams tā palielinājums, turklāt, skatoties aprūpētāja maiņas gadījumu skaitu pret kopējo ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaitu, secināms, ka 2023. gadā maiņas gadījumu skaits būtiski pieaudzis.

Nēmot vērā minēto, Bērnu aizsardzības centra ieskatā, jautājums par ārpusģimenes aprūpētāja maiņas gadījumiem, tā iemesliem un ietekmi uz bērnu ilgtermiņā, sistēmiskām nepilnībām un to risinājumiem, lai ikviens bērns Latvijas Republikā spētu pilnvērtīgi augt un attīstīties drošā un mīlošā vidē, kļūstot par sabiedrības daļu ar tās vērtībām, ētikas normām un cieņu pret citiem cilvēkiem, likumu un valsti, arī šobrīd ir ārkārtīgi aktuāls.

Turpmākajās nodaļās aktualizēsim bērna vajadzībās centrētu pieeju sasaistē ar abos iepriekš minētajos izpētes ziņojumos ietvertajiem secinājumiem un rekomendācijām. Visu bērnu stāsti ir īpaši modelēti šī pārskata sagatavošanai, izmantojot empīriskus datus, tomēr nav saistīti ar konkrētiem, reāliem gadījumiem. Jebkura stāsta sakritība ar kādu reālu bērna gadījumu ir uzskatāma par nejaušību.

⁴ *Tabulā Nr. 1* norādītais bērnu skaits iegūts, saskaitot datus no bāriņtiesu oficiālās statistikas pārskatiem un Labklājības ministrijas statistikas sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā par bērnu skaitu, kuri mainījuši ārpusģimenes aprūpētāju no aizbildnības, aprūpes audžuģimenē un aprūpes iestādē uz kādu no trim ārpusģimenes aprūpes veidiem (aizbildnība, audžuģimene, aprūpes iestāde), kā arī, nemainot aprūpes veidu, mainījuši aprūpētāju (aprūpi citā aizbildņa ģimenē, citā audžuģimenē vai citā aprūpes iestādē);

Izmantotie saīsinājumi

Revīzijas ziņojums	2019. gada 17. aprīlī Latvijas Republikas Valsts kontroles revīzijas ziņojums “Atņemtā bērnība. Ikvienam ir tiesības uzaugt ģimenē” ⁵
Centrs	Bērnu aizsardzības centrs
2020. gada pētījums	Bērnu aizsardzības centra sadarbībā ar nodibinājumu “Latvijas tiesnešu mācību centrs” pētījums “Bērnu emocionālais traumatisms”, kas 2020. gada 9. novembrī publicēts Valsts bērnu tiesību aizsardzības centra (no 2024. gada 1. janvāra Bērnu aizsardzības centrs) tīmekļa vietnē ⁶
aprūpes iestāde	ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcija
atbalsta centrs	ārpusģimenes aprūpes atbalsta centrs
MK noteikumi Nr. 355	Ministru kabineta 2018. gada 26. jūnija noteikumi Nr. 355 “Ārpusģimenes aprūpes atbalsta centra noteikumi”
pārskats	Ministru kabineta 2006. gada 19. decembra noteikumu Nr. 1037 “Bāriņtiesas darbības noteikumi” 82. ¹ punktā noteiktais rakstisks pārskats par darbībām, kas veiktas, lai bērnam nodrošinātu piemērotu aprūpi pie aizbildņa vai audžuģimenē
bāriņtiesu uzraudzības pārbaude	Centra Bērnu tiesību uzraudzības dienesta Bāriņtiesu uzraudzības departamenta plānotās uzraudzības pārbaudes bāriņtiesās
2018. gada LU pētījums	Bērnu aizsardzības centra sadarbībā ar Latvijas Universitātes pētniekiem veiktais pētījums "Bērna vajadzībās pamatotu pakalpojumu izstrāde ārpusģimenes aprūpē esošu bērnu atbalsta nodrošināšanai", kas pieejams Centra tīmekļa vietnē ⁷

⁵ Ar revīzijas ziņojumu iespējams iepazīties šeit: <https://www.lrvk.gov.lv/lv/revizijas/revizijas/noslegtas-revizijas/arpusgimenes-aprupes-sistemas-efektivitate>;

⁶ Ar pētījumu “Bērnu emocionālais traumatisms” iespējams iepazīties šeit: <https://www.bac.gov.lv/lv/petijums-bernu-emocionalais-traumatisms>;

⁷ Pētījums pieejams Centra tīmekļa vietnē: <https://www.bac.gov.lv/lv/lu-petijums-berna-vajadzibas-pamatotu-pakalpojumu-izstrade-arpusgimenes-aprupe-esosu-bernu-atbalsta-nodrosinasanai>;

Ģimenes stāsts

Mātei piedzima meita, sauksim viņu par Litu. Paternitāte Litai nebija noteikta. Pēc pāris gadiem mātei piedzima vēl viens bērns – otra meita vārdā Gita. Gitas tēvs pameta ģimeni gadu pēc Gitas piedzimšanas un turpmāk neizrādīja interesi par meitu. Turpmākos 10 gadus māte audzināja meitas viena, atbilstoši savām spējām un prasmēm. Mātes bērnības pieredze bija augšana ģimenē, kurā notika alkohola lietošana un konflikti, līdz ar to mātei trūka izpratnes par meitu audzināšanu, aprūpi, tuvu attiecību veidošanu ar bērniem un pozitīvu bērnu disciplinēšanu. Ar laiku mātes alkohola lietošana kļuva par atkarību, dēļ kuras viņa nespēja noturēties algotā darbā, bieži meitenes atstāja vienas mājās, neaprūpētas. Māja palika nekopta, netīra, dzīvojamās telpas nolietotas. Ģimene auga trūkumā, iztiekot tikai no sociālajiem pabalstiem un mātes gadījuma darbu ienākumiem. Meitenes bieži palīdzību meklēja pie kaimiņiem. Pie mātes bieži ciemojās mātes draugi, kuri tur lietoja alkoholu. Kādā reizē pieaugušo konflikta dēļ alkohola lietošanas laikā kaimiņi izsauca pašvaldības policiju un meitenes tika izņemtas no ģimenes, nogādātas slimnīcā, jo ilgstoši nebija saņēmušas ne pilnvērtīgu uzturu, ne pienācīgu aprūpi, dzīvoja antisanitāros apstākļos telpās, kuras nebija piemērotas dzīvošanai bērniem. Meitenes tika ievietotas audžuģimenē. Kopā šo 10 gadu laikā meitenes tika šķirtas un atgrieztas mātei 3 reizes. Katru reizi meitenes tika ievietotas citā audžuģimenē, taču pēdējā reizē pat atsevišķās audžuģimenēs, kuras dzīvoja ļoti tālu viena no otras, tādējādi nošķirot meitas ne tikai no mātes un ierastās vides, bet arī māsu no māsas. Katrā aizgādības tiesību pārtraukšanas reizē māte ļoti centās atrisināt apstākļus, kuri bija par pamatu bērnu šķiršanai no viņas, taču šīs pārmaiņas vienmēr bija īslaicīgas un nepastāvīgas. Ar laiku situācija tikai pasliktinājās.

Kad Litai un Gitai bija attiecīgi 12 un 10 gadi, māte apprecējās un viņai piedzima dēls, sauksim viņu par Gati. Gadu vēlāk mātei piedzima vēl viens dēls, kuru dēvēsim par Māri. Māte ik pa laikam centās ierobežot alkohola lietošanu, tomēr pēc abu brāļu piedzimšanas atkal atsākās pastiprināta alkohola lietošana, vardarbīgu audzināšanas metožu pielietošana, nespēja parūpēties par dzīvesvietu, bērnu aprūpi. No sociālā dienesta piedāvātā atbalsta māte ikreiz atteicās, aizbildinoties, ka viss esot kārtībā, problēmu neesot. Tā kā māte nevērsās pēc palīdzības, kā arī, sociālā darbinieka uzrunāta, noraidīja atbalsta nepieciešamību, sadarbība ar sociālo dienestu laikā, kamēr bērni bija mātes aprūpē, nenotika. Abu zēnu tēvs piedalījās bērnu audzināšanā un aprūpē, tomēr nedzīvoja ar bērniem kopā. Bērni bieži laiku pavadīja pie zēnu tēva, viņš kļuva par visu bērnu atbalsta personu.

Kad jaunākajam no bērniem Mārim bija 3 gadi, Gatim – 4, Gitai – 13 un Litai – 15, visi bērni tika atkārtoti šķirti no mātes, jo bērni tika ieslēgti dzīvesvietā uz vairākām dienām bez pārtikas. Jaunākie dēli tika nodoti tēva aprūpē, un abas māsas tika nodotas Gata un Māra tēva aizbildnībā. Visiem bērniem bija ļoti tuvas attiecības ar jaunāko bērnu tēvu. Lai gan arī vīrietim bija paradums ik pa laikam lietot alkoholu, tomēr bērnus aprūpēt viņš spēja, nodrošināja bērniem drošāku vidi nekā pie mātes, pieticīgus sadzīves apstākļus, tomēr bērnus ļoti mīlēja un nodrošināja bērniem emocionāli labvēlīgu vidi, stiprinot bērnu piesaisti brāļiem un māsām, veicinot emocionāli labvēlīgu vidi un tuvas, atbalstošas savstarpējās attiecības. Bērni Gata un Māra tēva aprūpē pavadīja 2 gadus, kad nelaimes gadījuma rezultātā Gata un Māra tēvs gāja bojā.

Ņemot vērā šo divu gadu laikā mātes sadarbību ar sociālo dienestu un centienus risināt apstākļus, kuri bija par pamatu bērnu nošķiršanai no mātes, bērni tika atgriezti mātes aprūpē. Tobrīd Litai bija 17 gadi, Gitai – 15, Gatim – 6 un Mārim – 5.

Bērni mātes aprūpē pavadīja nepilnu gadu, kad atkal trīs jaunākie bērni Māris, Gatis un Gita tika izņemti no ģimenes (bērniem tobrīd bija 16, 7 un 6 gadi). Lita palika mātes aprūpē, jo pēc mēneša viņai iestātos pilngadība un, bāriņtiesas ieskatā, viņa bija pietiekami patstāvīga. Iemesls trīs jaunāko bērnu šķiršanai no mātes bija mātes fiziska vardarbība pret abiem jaunākajiem bērniem, kamēr vecākās māsas atradās ārpus mājām, kā rezultātā Gatis guva virspusējus ievainojumus, taču jaunākais no bērniem – Māris guva dzīvībai bīstamus ievainojumus, uz mūžu iegūstot invaliditāti. Māris tika ievietots specializētajā aprūpes iestādē kā paliatīvās aprūpes pacients. Gita un Gatis tika nodoti aizbildnībā kaimiņienei – pensionārei. Savukārt Lita palika bez aprūpētāja un tiesībām pēc pilngadības sasniegšanas saņemt sociālās garantijas patstāvīgas dzīves uzsākšanai. Kaimiņiene Litu pieņēma savā dzīvesvietā kopā ar Gitu un Gati.

Māte nonāca ieslodzījumā. Bāriņtiesa pieņēma lēmumu sniegt prasību tiesā mātes aizgādības tiesību atņemšanai. Mātei pusgada laikā ar tiesas spriedumu tika atņemtas Gītas, Gata un Māra aizgādības tiesības.

Litas stāsts

Pēc nepilna gada kaimiņiene vērsās bāriņtiesā ar lūgumu atbrīvot viņu no Gītas un Gata aizbildnes pienākumiem, jo sava vecuma un veselības stāvokļa dēļ viņa nebija spējīga parūpēties par abiem bērniem. Turklāt, ņemot vērā, ka pie viņas dzīvoja arī Lita, bija finansiālas grūtības visiem iztikt ar pieejamajiem naudas līdzekļiem.

Bāriņtiesa nekavējoties sazinājās ar sociālo dienestu un lūdza rast iespēju sniegt palīdzību Litai, kura nu jau bija sasniegusi pilngadību. Litai ar pašvaldības sociālā dienesta

atbalstu tika nodrošināta iespēja iegūt pašai savu dzīvesvietu un saņemt vismaz nelielu materiālu atbalstu. Lita iegūto dzīvesvietu laika gaitā labiekārtoja un vēlāk, pēc izglītības iegūšanas, pieņēma savās mājās jaunāko māsu Gitu un vēlāk kļuva arī par Gata aizbildni.

Gitas stāsts

Gita, dzīvojot pie aizbildnes – kaimiņienes, bija sākusi smēķēt, lietot alkoholu, bieži neapmeklēt skolu, klaiņot, pat sākusi iesaistīties bīstamās situācijās, piemēram, pavadīja laiku ar kādu pieaugušu vīrieti un pat dažreiz nakšņoja viņa dzīvesvietā. Pēc nepilna gada kaimiņiene vērās bāriņtiesā ar lūgumu atbrīvot viņu no aizbildnes pienākumiem, jo sava vecuma un veselības stāvokļa dēļ viņa nebija spējīga parūpēties par bērniem ar būtiskām uzvedības problēmām.

Bāriņtiesa uzsāka meklēt Gitai un Gatim piemērotu audžuģimeni, kura varētu uzņemt abus bērnus kopā, taču neviens no atbalsta centriem uz bāriņtiesas rakstiski izteikto lūgumu nespēja sniegt pozitīvu atbildi. Citu radnieku vai bērniem tuvu personu, kuri varētu uzņemties rūpes par bērniem, nebija. Diemžēl bāriņtiesai neizdevās atrast audžuģimeni, kura piekristu savā aprūpē uzņemt divus bērnus ar būtiskām uzvedības problēmām, tādēļ Gitu ievietoja vienā, bet viņas brāli – citā audžuģimenē, izšķirot viņus. Gita nespēja adaptēties jaunajā vidē audžuģimenē un samierināties ar nošķirtību no brāļa un vecākās māsas, tādēļ vēl vairāk pastiprinājās viņas uzvedības problēmas.

Gita no savas audžuģimenes tika ievietota aprūpes iestādē, jo audžuģimene nespēja tikt galā ar meitenes uzvedību, apsūdzot meiteni audžuģimenes apzagsnā, pārējo audžuģimenē ievietoto bērnu fiziskā un vārdiskā aizskaršanā, noteikumu neievērošanā. Meitene vēl aizvien neapmeklēja skolu un 17 gadu vecumā vēl nebija pabeigusi 8. klasi. Gita pilngadību sasniedza, atrodoties aprūpes iestādē, uzreiz pēc tam – pārcēlās dzīvot pie māsas Litās.

Gata stāsts

Dzīvojot pie aizbildnes – kaimiņienes, Gatim bieži bija panikas lēkmes, nekontrolējama agresīva uzvedība, nakts enurēze, trauksme. Pēc nepilna gada kaimiņiene vērās bāriņtiesā ar lūgumu atbrīvot viņu no aizbildnes pienākumiem, un bāriņtiesa Gatim atrada citu aprūpētāju – audžuģimeni, tādējādi izšķirot viņu no māsām.

Gatim bija ļoti grūti adaptēties audžuģimenē un jaunajā vidē. Pēc gada, kad Gatim jau bija 9 gadi, viņš pakāpeniski sāka pierast pie jaunās vides un apstākļiem, sāka atvērties un uzticēties audžuvecākiem. Tobrīd izmaiņas notika arī pašā audžuģimenē – vecākiem piedzima bioloģiskais bērns. Audžuvecāki baidījās par sava jaundzimušā bērna drošību Gata neprognozējamās un nekontrolējamās uzvedības epizožu dēļ, kā arī audžuvecāki vairs nespēja pienācīgi parūpēties par Gati, tādēļ Gati pārvietoja uz citu audžuģimeni.

Pēc diviem gadiem no Gata (11 gadi) atteicās arī otra audžuģimene, kurā pret zēnu tika vērsta emocionāla un fiziska vardarbība. Zēns tika ievietots aprūpes iestādē, kurā pavadīja 5 gadus līdz vecākā māsa Lita kļuva par brāļa aizbildni, kad Gatim bija 16 gadi. Gatis dzīvoja kopā ar abām māsām.

Māra stāsts

Māris nomira 8 gadu vecumā specializētajā aprūpes iestādē divus gadus pēc mātes pielietotās smagas fiziskās vardarbības, viņa veselības stāvoklim arvien pasliktinoties.

<i>Bērns</i>	<i>Lita (vecākā meita)</i>	<i>Gita (vidējā meita)</i>	<i>Gatis (vidējais dēls)</i>	<i>Māris (jaunākais dēls)</i>
Dzimšana	<i>paternitāte nav noteikta</i>	<i>tēvs pamet ģimeni 1 gada vecumā</i>	<i>tēvs iesaistās, bet nedzīvo kopā</i>	<i>tēvs iesaistās, bet nedzīvo kopā</i>
Bērnība	<i>aug alkohola atkarīgās mātes aprūpē bez tēva</i>	<i>aug alkohola atkarīgās mātes aprūpē bez tēva</i>	<i>aug alkohola atkarīgās mātes aprūpē</i>	<i>aug alkohola atkarīgās mātes aprūpē</i>
	<i>dzīvo trūkumā, antisanitāros apstākļos</i>	<i>dzīvo trūkumā, antisanitāros apstākļos</i>	<i>dzīvo trūkumā, antisanitāros apstākļos</i>	<i>dzīvo trūkumā, antisanitāros apstākļos</i>
	<i>vardarbība ģimenē</i>	<i>vardarbība ģimenē</i>	<i>vardarbība ģimenē, viegla fiziska vardarbība no mātes</i>	<i>vardarbība ģimenē, smaga fiziska vardarbība no mātes</i>
	<i>emocionāli tuvas attiecības ar jaunāko brāļu tēvu (aizbildni)</i>	<i>emocionāli tuvas attiecības ar jaunāko brāļu tēvu (aizbildni)</i>	<i>emocionāli tuvas attiecības ar tēvu</i>	<i>emocionāli tuvas attiecības ar tēvu</i>
	<i>Piedzīvo brāļu tēva-aizbildņa nāvi</i>	<i>Piedzīvo brāļu tēva-aizbildņa nāvi</i>	<i>Piedzīvo tēva nāvi</i>	<i>Piedzīvo tēva nāvi</i>
Atkārtota šķiršana no mātes	<i>4 reizes</i>	<i>5 reizes</i>	<i>2 reizes</i>	<i>2 reizes</i>
Atkārtota atgriešana mātes aprūpē	<i>4 reizes</i>	<i>4 reizes</i>	<i>1 reize</i>	<i>1 reize</i>
Ārpusģimenes aprūpe	<i>3 audžuģimenes, 1 aizbildnis</i>	<i>4 audžuģimenes, 2 aizbildņi, 1 aprūpes iestāde (līdz pilngadības sasniegšanai)</i>	<i>2 aizbildņi, 2 audžuģimenes, 1 aprūpes iestāde (ilgstoši, 5 gadus)</i>	<i>ilgstoša uzturēšanās specializētā aprūpes iestādē</i>
Aprūpētāja maiņa		<i>no aizbildņa uz audžuģimeni; no audžuģimenes uz aprūpes iestādi</i>	<i>no aizbildņa uz audžuģimeni; no vienas audžuģimenes uz citu audžuģimeni; no audžuģimenes uz aprūpes iestādi;</i>	

			<i>no aprūpes iestādes uz aizbildnību pie māsas</i>	
Pusaudžu vecums	<i>dzīvo pastāvīgi, ar nelielu kaimiņienes atbalstu</i>	<i>uzvedības problēmas: smēķēšana, alkohols, klaiņošana</i>	<i>Uzvedības problēmas, agresijas epizodes, 16 gadu vecumā nonāk pie vecākās māsas Litas aizbildnībā</i>	
	<i>netiek nodrošinātas sociālās garantijas pēc pilngadības sasniegšanas</i>	<i>Skolas neapmeklēšana, izglītības apguves kavēšanās</i>		
Pilngadība	<i>sasniedz pilngadību mātes aprūpē, bet bez faktiskā aprūpētāja</i>	<i>sasniedz pilngadību aprūpes iestādē</i>	<i>Pilngadību sagaida esot vecākās māsas aizbildnībā</i>	
	<i>Ar sociālā dienesta atbalstu iegūst dzīvesvietu</i>	<i>pārceļas dzīvot pie vecākās māsas Litas</i>		
	<i>pakāpeniski stabilizē dzīvi</i>			
Pieaugušā loma	<i>uzņem pie sevis māsu Gitu</i>			
	<i>kļūst par brāļa Gata aizbildni</i>			
Sekas	<i>augsta atbildības nasta</i>	<i>smagas piesaistes un uzvedības problēmas</i>	<i>panikas lēkmes, trauksme</i>	<i>invaliditāte uz mūžu</i>
	<i>dzīves sākums bez pietiekama valsts atbalsta</i>	<i>izglītības trūkums</i>	<i>agresivitāte, agresija</i>	<i>paliatīvā aprūpe</i>
	<i>Ierobežotas prasmes, zems izglītības līmenis</i>	<i>augsta sociālā riska jaunieta</i>	<i>enurēze</i>	<i>pāragra nāve vardarbības rezultātā, mirst 8 gadu vecumā</i>
	<i>Piedzīvoti vairāki emocionāli traumējoši notikumi, kas atstāj ietekmi uz veselību un labbūtību</i>		<i>kompleksi attīstības un piesaistes traucējumi</i>	

Visi šīs ģimenes bērni bija piedzīvojuši briesmīgu bērnību un guvuši īpaši skaudru dzīves pieredzi, viens no viņiem pat zaudējis dzīvību. Visi “izdzīvojušie” bērni šajā gadījumā ilgajā procesā tika pakļauti nesamērīgām ciešanām – vairākkārt izrauti no ierastās vides un atgriezti mātei, kura burtiski “salauza” bērnu dzīves. Bērni piedzīvoja tuvu un mīļu cilvēku zaudējumu – abu jaunāko brāļu tēvu, kurš viņus atbalstīja un rūpējās, cik labi spēja, kā arī jaunāko brāli, kurš nomira aprūpes iestādē vien 8 gadu vecumā. Katrs no šiem bērniem ir

piedzīvojis daudz traumatisku notikumu, kas neizbēgami uz katru no viņiem atstājis neizdzēšanu iespaidu, ietekmējot viņu labbūtību ne tikai kā bērnam vai jauniešim, bet pilnībā mainot un padarot grūtāku visu turpmāko mūžu.

Vai šo bērnu stāsts varēja būt citādāks?

Ko mēs, kuri ikdienā strādājam bērnu tiesību aizsardzības jomā, varējām darīt savādāk, lai nepakļautu bērnus šādam dzīves ceļam?

Vai ārpusģimenes aprūpes sniedzēji ir gatavi būt blakus bērniem, kuriem ir šāda dzīves pieredze?

Kas ir iemesls biežai bērna aprūpētāja maiņai?

Atbildes uz šiem jautājumiem tiks meklētas turpmākajās nodaļās, vērtējot bērnu aizsardzības sistēmas iespējamo problemātiku.

Statistika par ārpusģimenes aprūpi

[Bērnu tiesību aizsardzības likuma 27. panta trešā daļa](#) paredz, ka, šķirot bērnu no ģimenes, viņam tiek nodrošināta ārpusģimenes aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē. Ārpusģimenes aprūpi bērnu aprūpes iestādē nodrošina tikai gadījumos, kad aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē nav piemērota konkrētam bērnam. Bērnu aprūpes iestādē bērns atrodas līdz brīdim, kad viņam tiek nodrošināta piemērota aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē.

Lai izprastu kopējo situāciju valstī, *Diagrammā Nr.1* apkopoti bāriņtiesu oficiālās statistikas dati par 2022., 2023. un 2024. gadā ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaitu katrā no trim ārpusģimenes aprūpes veidiem – ģimeniskā vidē (audžuģimenē un aizbildnībā) un aprūpes iestādē. No *Diagrammā Nr.1* ietvertajiem datiem redzams, 2022. gadā ārpusģimenes aprūpē bija 5798 bērni (1,52% no visiem Latvijā dzīvojošajiem bērniem). 2023. gadā ārpusģimenes aprūpē bija 5286 bērni (1,41% no visiem Latvijā dzīvojošajiem bērniem). 2024. gadā ārpusģimenes aprūpē atradās 5341 bērns (1,51% no visiem Latvijā dzīvojošajiem bērniem). Līdz ar to novērojams, ka **bērnu situācija ģimenēs diemžēl nav uzlabojusies un vēl aizvien ievērojams skaits bērnu tiek šķirti no vecākiem, kuri nav spējuši nodrošināt bērna augšanai un attīstībai labvēlīgu vidi.**

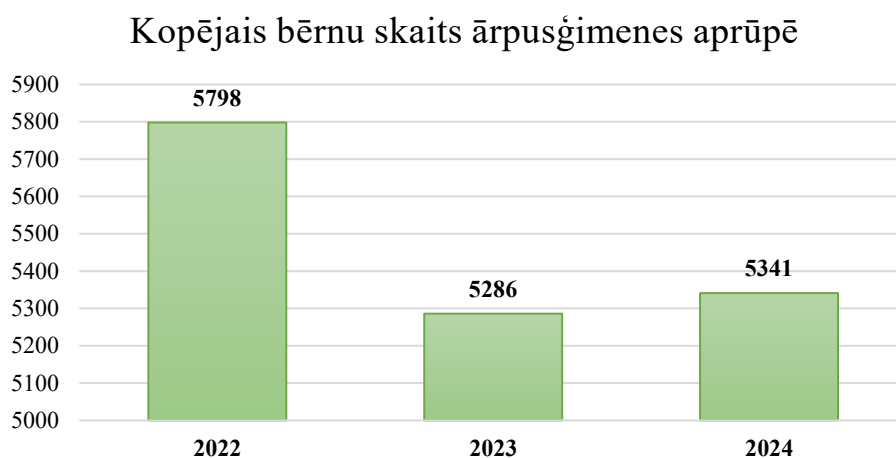

Diagramma Nr.1

Tabulā Nr.2 norādīts detalizētāks ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaits katrā no aprūpes veidiem. Bērnu skaits audžuģimenēs un aizbildnībā iezīmē līdzīgu (viļņveidīgu) tendenci, tomēr būtiski, ka attiecībā uz 2024. gadā aprūpes iestādēs ievietoto bērnu skaitu, tas ievērojami pieaudzis.

	2022	2023	2024
Bērnu skaits audžuģimenē	1476	1323	1403
Bērnu skaits aizbildnībā	3795	3445	3352
Bērnu skaits aprūpes iestādē	527	518	586

Tabula Nr.2

Jau ilgstoši speciālistu vidū, Centra ikdienas darbā un plašsaziņas līdzekļos bieži izskan viedokļi par problemātiku saistībā ar nepietiekamu audžuģimeņu skaitu, ierobežotām iespējām bērnam nodrošināt jebkādu (nevis primāri bērna interesēm un vajadzībām visatbilstošāko) aprūpes veidu un sniedzēju. Piemēram, pastāv grūtības bāriņtiesai atrast audžuģimeni, kura uzņemtu bērnu savā aprūpē, bērna radnieku lokā nav nevienas personas, kura vēlētos uzņemt savā aprūpē bērnu ar uzvedības vai veselības problēmām, nevienā no apzinātajām aprūpes iestādēm nav brīvu vietu u.tml.

Centrs jau 2023. gada 14. novembrī vēstulē Nr. 1-2/3629 “*Par ārpusģimenes aprūpes nodrošināšanu*” informēja Labklājības ministriju, Latvijas Pašvaldību savienību un Latvijas Bāriņtiesu darbinieku asociāciju par apgrūtinātām iespējām nodrošināt ārpusģimenes aprūpi ne tikai pusaudžu gadījumos, bet arī daudz jaunāku bērnu situācijās, sniedzot vispusīgu problēmas izklāstu par kritisko situāciju valstī bērnu ārpusģimenes aprūpes nodrošināšanā neatkarīgi no pašvaldību gatavības iesaistīties problēmas risināšanā. Šajā vēstulē tika uzsvērtā apgrūtināta bāriņtiesu sadarbība ar atbalsta centriem saistībā ar bērnam piemērotas audžuģimenes atrašanu, pašu audžuģimeņu ierobežota spēja un prasmes nodrošināt konkrētā bērna vajadzībām atbilstošu aprūpi, jaunu audžuģimeņu piesaistes un to skaita palielināšanas problemātika, grūtības atrast aprūpes iestādes, kuras piekristu uzņemt bērnus, problemātika nodrošināt vairākiem vienas ģimenes bērniem ārpusģimenes aprūpi, šos bērnus neizšķirot.

Vēstulē tika ietverts arī būtisks secinājums. Lai gan bērnu skaits ārpusģimenes aprūpē pēdējo trīs gadu laikā nav būtiski samazinājies (skatīt *Diagrammu Nr.1*), tā salīdzinoši nelielais samazinājums 2023. gadā bija saistāms nevis ar situācijas uzlabošanas ģimenēs, bet ar kopējo iedzīvotāju skaita samazinājumu valstī, jo arvien vairāk bērnu vecākiem tiek pārtrauktas aizgādības tiesības, kā tas redzams *Tabulā Nr.3*.

Aizgādības tiesību pārtraukšana	2022	2023	2024
Aizgādības tiesību pārtraukšana ar bāriņtiesas lēmumu - bērnu skaits	1202	1153	1439

Tabula Nr.3

Bērnu tiesību aizsardzības likumā ietvertā audžuģimenes definīcija paredz, ka audžuģimene ir ģimene vai persona, kas nodrošina aprūpi bērnam, kuram uz laiku vai pastāvīgi atņemta viņa ģimeniskā vide vai kura interesēs nav pieļaujama palikšana savā ģimenē, līdz brīdim, kad bērns var atgriezties savā ģimenē vai, ja tas nav iespējams, tiek adoptēts, viņam nodibināta aizbildnība vai bērns ievietots bērnu aprūpes iestādē.

Attiecībā uz situāciju audžuģimeņu skaita dinamikā pēdējo trīs gadu laikā, no bāriņtiesu oficiālās statistikas datiem, kas apkopoti *Tabulā Nr.4*, konstatējama audžuģimeņu skaita samazināšanās. No esošajām audžuģimenēm 2024. gadā vidēji 16,5 % (113) audžuģimeņu nav ievietoti bērni, un vidēji 5,25 % (36) audžuģimeņu pamatotu iemeslu dēļ nevar uzņemt bērnus. Līdz ar to, 2024. gada beigās vidēji 22 % audžuģimeņu, lai arī tām bija spēkā esošs audžuģimenes statuss, šo pienākumu neveica.

	2022	2023	2024
Audžuģimeņu skaits, kurām ar bāriņtiesas lēmumu piešķirts audžuģimenes statuss, kopā:	752	709	686
<i>no tā audžuģimeņu skaits, kurās nav ievietoti bērni</i>	144	109	113
<i>no tā audžuģimeņu skaits, kurās pamatotu iemeslu dēļ nevar uzņemt bērnus, par ko rakstiski informēta bāriņtiesa</i>	48	52	36

Tabula Nr.4

	2022	2023	2024
Audžuģimeņu skaits, kurām ar bāriņtiesas lēmumu piešķirts audžuģimenes statuss, kopā	83	51	42
Audžuģimeņu skaits, kurām ar bāriņtiesas lēmumu izbeigts audžuģimenes statuss, kopā	48	57	50

Tabula Nr.5

Īpaši būtiski, ka pēdējo trīs gadu laikā vērojams arī jauno audžuģimeņu skaita samazinājums (skatīt *Tabulā Nr.5*). 2023. gadā bāriņtiesas piešķīra audžuģimenes statusu 51 ģimenei, taču statusu izbeidza 57 ģimenēm. Arī 2024. gadā bāriņtiesas piešķīra audžuģimenes statusu tikai 42 ģimenēm, taču izbeidza – 50 ģimenēm. Secināms, ka pēdējo divu gadu laikā veidojas tendence, kad audžuģimeņu skaits, kam izbeigts statuss, pārsniedz audžuģimeņu skaitu, kam statuss piešķirts.

Bērna uzturēšanās audžuģimenē var tikt izbeigta dažādu iemeslu dēļ: atgriešanās bioloģiskajā ģimenē, adopcija, aizbildnības nodibināšana, bērna un audžuģimenes

domstarpības, audžuģimenes nespēja pildīt pienākumus vai statusa atņemšana. Ja uzturēšanās esošajā audžuģimenē nav iespējama, bērnam tiek meklētas citas aprūpes iespējas⁸.

Jaunu audžuģimeņu (arī aizbildņu, adoptētāju, viesģimeņu) skaita pieauguma veicināšanas pienākums ar MK noteikumu Nr. 355 [12.1. apakšpunktu](#), noteikts atbalsta centiem. Šajos noteikumos atbalsta centriem ietverts komplekss pienākumu kopums, kas valstī stiprinātu ārpusģimenes aprūpes sistēmu kopumā. Secināms, ka situācija audžuģimeņu kustības attīstībā ir sarežģīta, jo esošo audžuģimeņu vidējais vecums ar katru gadu palielinās, tomēr gados jaunākas audžuģimenes ir grūtāk piesaistāmas, kā tika uzsvērts iepriekšminētajā 2023. gada 14. novembrī vēstulē Nr. 1-2/3629 “*Par ārpusģimenes aprūpes nodrošināšanu*”. Papildus šim aspektam, Centrs vērta bāriņtiesu un atbalsta centru uzmanību uz nepieciešamību aktīvāk iesaistīties savstarpēji pozitīvas un uz sadarbību vērstas komunikācijas veidošanā, sniedzot atgriezenisko saiti visos gadījumos, kad tiek saņemta informācija par nepieciešamību bērnam piemeklēt piemērotu audžuģimeni. Tāpat akcentēts atbalsta centru pienākums veikt audžuģimeņu apmācību un pilnvērtīgu sagatavošanu audžuģimenes pienākumu kvalitatīvai un atbildīgai pildīšanai, veidojot audžuģimeņu izpratni par bērnu veselības, uzvedības problēmām un nelabvēlīgo apstākļu negatīvo ietekmi un tā atstātajām sekām uz bērnu veselību, uzvedību, psihoemocionālo stāvokli un bērna personību kopumā, kā arī veicinot bāriņtiesu, audžuģimeņu un atbalsta centru sadarbību, katrā konkrētā gadījumā izvērtējot iespējas nodrošināt pienācīgus dzīves apstākļus un aprūpi bērnam tiecoties uz bērna situācijas ilgtspējīgu risinājumu.

	2022	2023	2024
Audžuģimeņu skaits, kurām ar bāriņtiesas lēmumu atņemts audžuģimenes statuss, kopā	10	6	6
Audžuģimeņu skaits, par kuru pārkāpumiem, pildot audžuģimenes pienākumus, bāriņtiesa pārskata gadā informējusi tiesībsargājošās iestādes (piemēram, policiju, prokuratūru)	10	10	11

Tabula Nr.6

Tabulā Nr.6 apkopotā informācija norāda, ka 2024. gadā 6 audžuģimenēm statuss atņemts pārkāpumu dēļ. 11 gadījumos informācija par iespējamiem bērnu tiesību pārkāpumiem nodota tiesībsargājošajām iestādēm. Šādu ziņojumu skaits ir lielāks par pieņemtajiem lēmumiem par audžuģimenes statusa atņemšanu, jo ne visas aizdomas par pārkāpumiem

⁸ Saskaņā ar [Ministru kabineta 2018.gada 26.jūnija noteikumu Nr. 354 “Audžuģimenes noteikumi” 64.2. apakšpunktā](#) noteikto;

apstiprinās vai arī atsevišķos gadījumos bāriņtiesa lēmumu pieņem nākamajā gadā, ja izvērtēšanas process uzsākts pārskata gada beigās. Audžuģimenes statusa atņemšanas gadījumu skaits nav palielinājies pēdējo trīs gadu laikā un, salīdzinot ar kopējo audžuģimeņu skaitu, tas ir salīdzinoši neliels, tomēr ar šiem gadījumiem saistāms īpaši augsts risks bērniem, kuri bija ievietoti šajās audžuģimenēs, iegūt paliekošas negatīvas sekas uz viņu emocionālo labklājību un turpmāko dzīvi kopumā.

Saskaņā ar [MK noteikumu Nr. 355 12. punktā](#) uzskaitīto atbalsta centru pienākumu kopumu, tajā ietilpst arī pienākums sniegt atbalstu, nodrošināt pienācīgu ārpusģimenes aprūpes veicēju (aizbildņu un audžuģimeņu) izglītošanu un sagatavošanu ārpusģimenes aprūpētāju pienākumu pildīšanai, tostarp, bērna ar uzvedības un veselības problēmām aprūpei un audzināšanai. Ņemot vērā iepriekš minēto, rādītājiem par audžuģimeņu skaitu, par kuru pārkāpumiem, pildot audžuģimenes pienākumus, bāriņtiesa pārskata gadā informējusi tiesībsardzības iestādes, un lēmumus skaitam par audžuģimenes statusa atņemšanu vajadzētu samazināties, tomēr tā nenotiek. Iepriekš 10 audžuģimenēs, un pēdējā gada laikā jau 11 audžuģimenēs tikuši konstatēti tik nopietni pārkāpumi pret audžuģimenē ievietotajiem bērniem, ka par to bija nepieciešams ziņot tiesībsardzības iestādēm. Šie bērni pēc piedzīvotas vardarbības un dzīves nelabvēlīgos apstākļos savā bioloģiskajā ģimenē tikuši nogādāti audžuģimenē kā bērnam drošā un labvēlīgā vidē pie atbalsta centru sagatavotiem un izglītotiem audžuvecākiem, taču arī šajā šķietami drošajā vidē bērni tiek pakļauti bērna vajadzībām neatbilstošām personu rīcībām, līdzīgi kā tas bija Gata stāstā.

Bērnā, kurš palicis bez vecāku aizgādības, tiek iecelts aizbildnis⁹. Aizbildnība ir viens no ģimeniskās vides ārpusģimenes aprūpes veidiem un tiek uzskatīts par prioritāru, jo tas paredz bērna aprūpi stabilā, patstāvīgā ģimeniskā vidē. Aizbildnis aizvieto saviem aizbilstamajiem vecākus¹⁰, kā arī pārstāv bērnu personiskajās un mantiskajās attiecībās¹¹. Proti, aizbildnis ir bērna likumiskais pārstāvis.

Saskaņā ar [Bāriņtiesu likuma 29. pantā](#) noteikto, bāriņtiesām, pirms personas iecelšanas par aizbildni, ir jānovērtē tās piemērotība aizbildņa pienākumu pildīšanai. Aizbildnis ir atbildīgs par bērnu līdz tam laikam, kad bērns var atgriezties bioloģiskajā ģimenē, tiek adoptēts vai sasniedz 18 gadu vecumu.

Aizbildnība ir galvenais ārpusģimenes aprūpes veids, jo lielākā daļa – 62,76%, no visiem ārpusģimenes aprūpē esošajiem bērniem dzīvo aizbildņu ģimenēs. Tāpat aizbildnība tiek uzskatīta par stabilāko un ilgstošāko ārpusģimenes aprūpes formu, turklāt bērnu aizsardzības

⁹ Saskaņā ar [Civillikuma 222. pantā](#) noteikto;

¹⁰ Saskaņā ar [Civillikuma 252. pantā](#) noteikto;

¹¹ Saskaņā ar [Civillikuma 216. pantā](#) noteikto;

sistēma paredz primāri aizbildnību nodibināt bērna radniekiem vai citām tuvām personām, tādējādi saglabājot maksimāli ciešu saikni ar bioloģisko ģimeni. 2022. gadā valstī bija 2891 persona, kura iecelta par aizbildni, savukārt, 2024. gadam noslēdzoties, valstī bija 2610 aizbildņi (skatīt *Diagrammu Nr.2*). Kopējais aizbildņu skaits pēdējo trīs gadu periodā turpina samazināties, kas skaidrojams ar bērnu skaita samazinājumu aizbildnībā (skatīt *Tabulu Nr.2*). Vienlaikus ņemams vērā, ka 2024. gadā pieauga pirmreizēji nodibināto aizbildnību skaits.

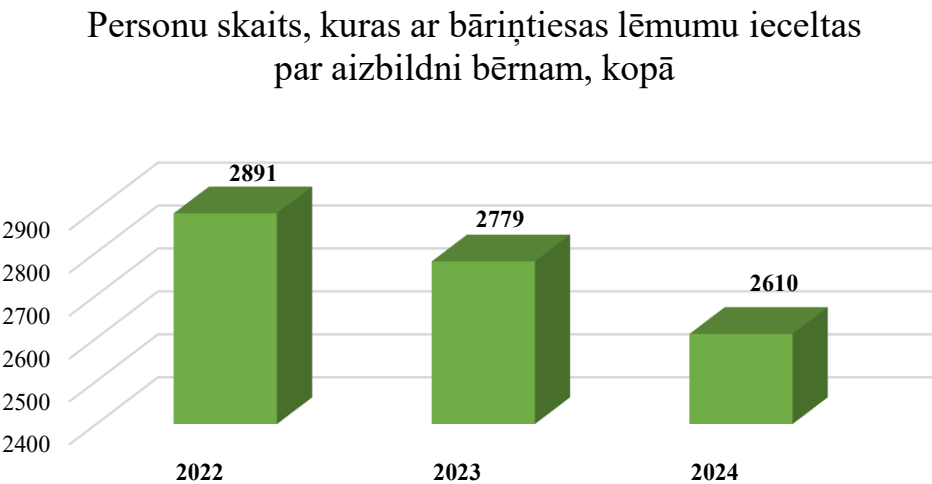

Diagramma Nr.2

Kopumā pēdējo trīs gadu periodā ik gadu par aizbildņiem tiek iecelts viļņveidīgi svārstīgs personu skaits, tomēr 2024. gadā tas ir palielinājies proporcionāli bērnu skaitam, kam nodibināta aizbildnība (skatīt *Tabulu Nr.7*).

	2022	2023	2024
Personu skaits , kuras ar bāriņtiesas lēmumu ieceltas par aizbildni bērnam, ja aizbildnība nodibināta pirmreizēji, kopā	422	398	450
Bērnu skaits , kuriem ar bāriņtiesas lēmumu iecelts aizbildnis, ja aizbildnība bērnam nodibināta pirmreizēji, kopā	573	519	595

Tabula Nr. 7

Līdzīgi kā audžuģimeņu gadījumā, arī aizbildņu iecelšanas un atlaišanas proporcija kļuvusi nevienlīdzīgāka, arvien sarūkot iecelto un palielinoties atlaisto aizbildņu skaitam (skatīt *Diagrammu Nr.3*).

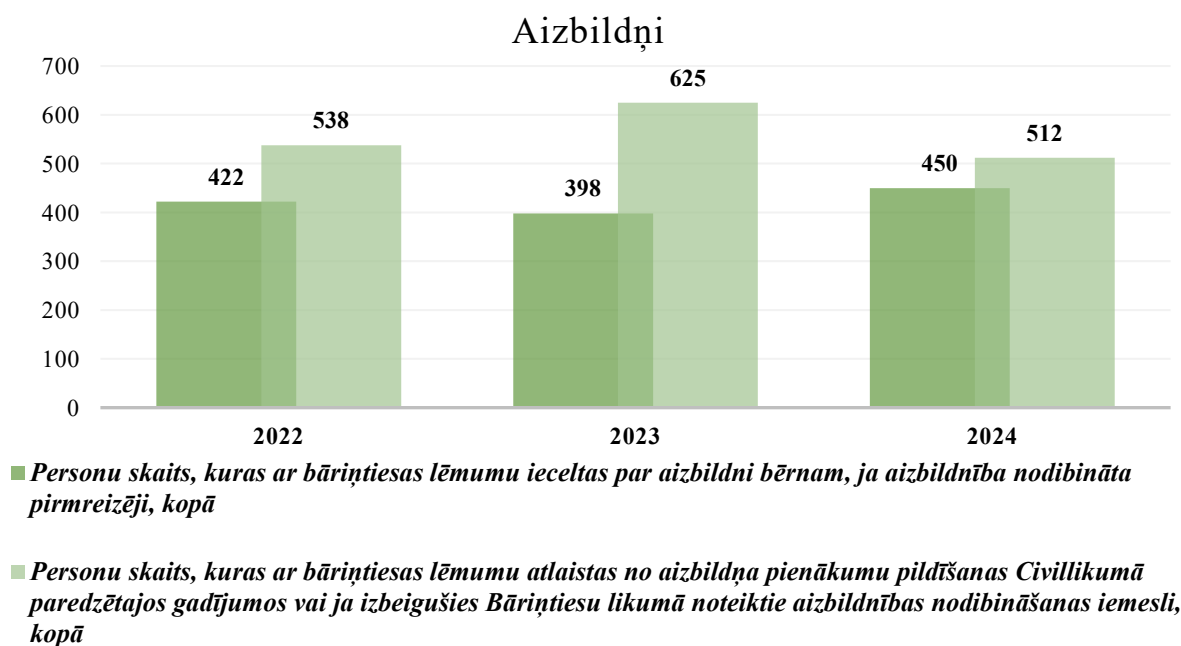

Diagramma Nr.3

Bāriņtiesu oficiālās statistikas informācija liecina, ka 2024. gadā būtiski pieaudzis gan to personu skaits, kuru rīcībā konstatēti pārkāpumi, kas kaitē bērna interesēm, gan to personu skaits, par kurām sniegta informācija tiesībsargājošajām iestādēm (skatīt *Diagrammu Nr.4*). Šajos gadījumos bāriņtiesa lemj par aizbildņa atcelšanu¹².

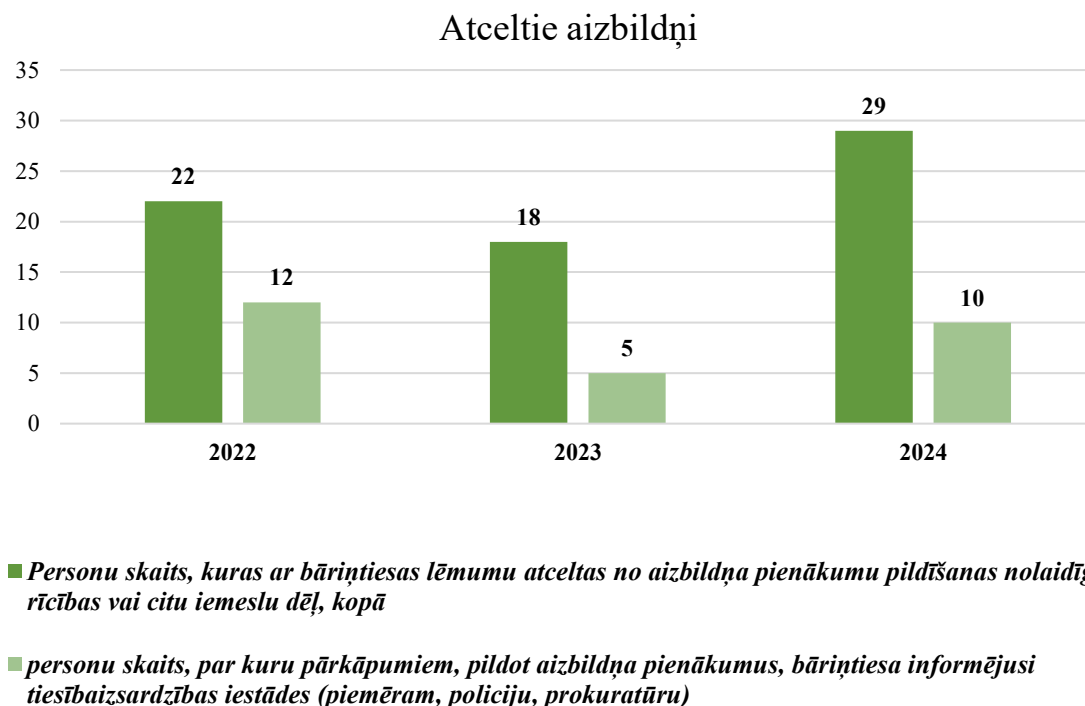

Diagramma Nr.4

¹² Saskaņā ar [Bāriņtiesu likuma 32. panta pirmās daļas 3. punktā](#) noteikto;

Galvenie secinājumi:

1) Ģimeņu situācija nav uzlabojusies:

- Ārpusģimenes aprūpē bērnu īpatsvars svārstās 1,52%→1,41%→1,51% robežās no visiem Latvijas bērniem, bet 2024. gadā strauji pieauga aizgādības tiesību pārtraukšanas gadījumi (1439).

2) Prioritāte ārpusģimenes aprūpei ģimeniskā vidē plaisā:

- Aizbildnībā bērnu skaits sarūk (3795→3445→3352);
- Audžuģimenēs neliels skaita kritums ar nelielu pieaugumu 2024. gadā (1476→1323→1403);
- Savukārt aprūpes iestādēs būtisks pieaugums (527→518→586).

3) Audžuģimeņu resurss samazinās un netiek pilnvērtīgi izmantots:

- Audžuģimeņu kopskaits krītas (752→709→686);
- ~22% audžuģimenes ar aktīvu statusu neuzņem bērnus;
- Jaunu audžuģimeņu piesaiste nepietiekama (83→51→42);
- izbeigto statusu skaits 2023. – 2024.gadā pārsniedz jauno statusu skaitu.

4) Riska gadījumi saglabājas:

- Ziņojumi par nopietniem pārkāpumiem audžuģimenēs nesarūk (10→10→11);
- Ņemot vērā, ka audžuģimenes ir īpaši apmācītas un saņem īpašu atbalstu, statusu atņemšanas skaits – vidēji seši lēmumi gadā, ir riskus iezīmējošs rādītājs.

5) Aizbildnība joprojām galvenais aprūpes veids, taču ar jauktām tendencēm:

- Kopējais aizbildņu skaits krītas (2891→2610);
- Vienlaikus 2024. gadā pieaug pirmreizējo iecelšanu skaits (450 personas; 595 bērni);
- Palielinās gadījumi, kad aizbildņi tiek atcelti no pienākumu pildīšanas pārkāpumu dēļ.

Statistikas dati par ārpusģimenes aprūpētāja maiņu

Aplūkojot *tabulā Nr. 8* bāriņtiesu oficiālās statistikas datus par bērnu aprūpētāja maiņu ārpusģimenes aprūpē pēdējo trīs gadu laikā, redzams, ka aprūpētāja maiņa 2024. gadā ir procentuāli visaugstākā no kopējā ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaita salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem.

Atsevišķi katrā no ārpusģimenes aprūpes veidiem bērnu rotācija 2024. gadā būtiski pieaugusi no aprūpes iestādēm un no aprūpes aizbildnībā uz citu aprūpes veidu attiecībā uz 2023. gada rādītājiem, un samazinājusies, bērnam mainot aprūpētāju no audžuģimenes.

	2022		2023		2024	
<u>Aprūpētāja maiņa kopā¹³:</u>	<u>385</u>	<u>6.64%</u>	<u>338</u>	<u>6.39%</u>	<u>373</u>	<u>6.98%</u>
Aprūpētāja maiņa no aprūpes iestādes ¹⁴	82	15.56%	65	12.55%	83	14.16%
Aprūpētāja maiņa kopā no audžuģimenes ¹⁵	183	12.40%	183	13.83%	150	10.69%
Aprūpētāja maiņa kopā no aizbildņa ¹⁶	120	3.16%	90	2.61%	140	4.18%

Tabula Nr.8

Aplūkojot šos rādītājus nedaudz detalizētāk, *Diagrammā Nr.5* ietvertie dati par ārpusģimenes aprūpētāja mainību pēdējo trīs gadu laikā attiecībā uz aprūpētāja maiņu ģimeniskā vidē (audžuģimenē un aizbildnībā) svārstās līdzīgi, tomēr 2024. gadā ārpusģimenes aprūpes sistēmā **īpaši satraucoša ir tendence, kurā bērni no ģimeniskās aprūpes formām – audžuģimenēm un aizbildņu ģimenēm – tiek pārvietoti uz aprūpes iestādēm.**

¹³ Aprūpētāju mainījušo bērnu skaits iegūts, saskaitot datus no bāriņtiesu oficiālās statistikas pārskatiem un Labklājības ministrijas statistikas sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā par bērnu skaitu, kuri mainījuši ārpusģimenes aprūpētāju no aizbildnības, aprūpes audžuģimenē un aprūpes iestādē uz kādu no trim ārpusģimenes aprūpes veidiem (aizbildnība, audžuģimene, aprūpes iestāde), kā arī, nemainot aprūpes veidu, mainījuši aprūpētāju (aprūpi citā aizbildņa ģimenē, citā audžuģimenē vai citā aprūpes iestādē). Šajā ailē rādītāji procentos attiecināmi uz kopējo ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaitu attiecīgajā gadā;

¹⁴ Dati iegūti no Labklājības ministrijas statistikas sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā (pieejami tīmekļa vietnē <https://www.lm.gov.lv/lv/gada-dati>). Šajā ailē rādītāji procentos attiecināmi uz kopējo aprūpes iestādē ievietoto bērnu skaitu attiecīgajā gadā;

¹⁵ Dati iegūti no bāriņtiesu oficiālās statistikas (pieejama tīmekļa vietnē <https://www.bac.gov.lv/lv/oficiala-barintiesu-statistika>). Šajā ailē rādītāji procentos attiecināmi uz kopējo audžuģimenēs ievietoto bērnu skaitu attiecīgajā gadā;

¹⁶ Dati iegūti no bāriņtiesu oficiālās statistikas (pieejama tīmekļa vietnē <https://www.bac.gov.lv/lv/oficiala-barintiesu-statistika>). Šajā ailē rādītāji procentos attiecināmi uz kopējo aizbildņa aprūpē nodoto bērnu skaitu attiecīgajā gadā;

Normatīvais regulējums paredz nepieciešamību, šķirot bērnu no ģimenes, primāri viņam nodrošināt ārpusģimenes aprūpi pie aizbildņa vai audžuģimenē.

Ārpusģimenes aprūpi bērnu aprūpes iestādē nodrošina tikai gadījumos, kad aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē nav piemērota konkrētam bērnam. Bērnu aprūpes iestādē bērns atrodas līdz brīdim, kad viņam tiek nodrošināta piemērota aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē.¹⁷

Aprūpētāja maiņa uz institucionālu un ģimenisku vidi

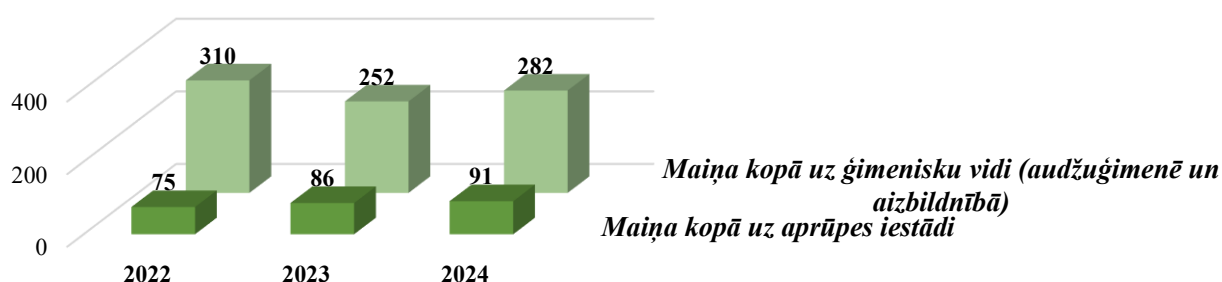

Diagramma Nr.5

Bāriņtiesu sniegtie oficiālās statistikas pārskati norāda, ka kopumā 2024. gadā no 91 bērna, kurš mainīja ārpusģimenes aprūpētāju uz aprūpes iestādi, 77 bērni iepriekš atradās ārpusģimenes aprūpē ģimeniskā vidē (38 bērni pārvietoti no audžuģimenēm un 39 bērni – no aizbildņu ģimenēm)¹⁸, savukārt 14 bērni tika mainījuši tikai aprūpes iestādi, nemainot ārpusģimenes aprūpes veidu. No astoņu bāriņtiesu iesūtītajiem oficiālās statistikas pārskatiem konstatēts, ka 2024. gadā ārpusģimenes aprūpes veidu no aprūpes ģimeniskā vidē uz aprūpi aprūpes iestādē mainījuši gandrīz visi bērni, par kuriem sniegta informācija par aprūpes veida maiņu. No tām trīs bāriņtiesas norādīja, ka aprūpētāja maiņa uz aprūpes iestādi notikusi 100 % gadījumu no visiem ārpusģimenes aprūpētāju mainījušajiem bērniem.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 66. panta pirmā daļa paredz, ka pašvaldība analizē stāvokli bērna tiesību ievērošanas jomā, izstrādā un īsteno bērna tiesību aizsardzības programmu pašvaldības administratīvajā teritorijā. **Centrs īpaši vērš uzmanību uz nepieciešamību pašvaldību bērnu tiesību aizsardzības programmu izstrādes ietvaros**

¹⁷ Saskaņā ar [Bāriņtiesu likuma 27. panta trešā daļā](#) noteikto;

¹⁸ Detalizētāka informācija pieejama Analītiskā pārskata par bāriņtiesu darbu 2024.gadā 2.11. apakšnodaļa “Ārpusģimenes aprūpes formas maiņa” <https://www.bac.gov.lv/lv/analitisks-parskats-par-barintiesu-darbu-2024-gada>;

pievērsties analīzei par iemesliem ārpusģimenes aprūpes veida vai sniedzēja maiņai, un rīcības plānā paredzēt aktivitātes, kas mazinātu šo gadījumu skaitu.

Diagrammā Nr.6 apkopoti bāriņtiesu oficiālās statistikas dati par trim gadiem katrā no aprūpes maiņas paveidiem. Attiecībā uz visiem šiem paveidiem nav novērojama kāda konkrēta tendence pieaugt vai samazināties ārpusģimenes aprūpētāja maiņai kopumā, tomēr aprūpētāja maiņa vēl aizvien notiek intensīvi. Būtiski, ka bērna pārvietošana no aizbildnības uz jebkuru no trim aprūpes formām pēdējā gada laikā ir ievērojami paaugstinājusies salīdzinājumā ar 2023. gada datiem, kā tas redzams *Diagrammas Nr.6* trīs augšējās skalās. Tas norāda uz nepieciešamību pievērst lielāku uzmanību gan potenciālo aizbildņu vērtēšanai, gan izglītošanai, kas, iespējams, varētu būt palīdzīgi aizbildnības kā primārās un bērnam labvēlīgākās ārpusģimenes aprūpes formas stiprināšanā. Tāpat vērtējams, kāds atbalsts aizbildņiem pieejams, ja bērna aprūpe un audzināšana bērna traumatiskās pieredzes, veselības stāvokļa vai citu iemeslu dēļ var kļūt sarežģīta ar aizbildņa esošajiem resursiem.

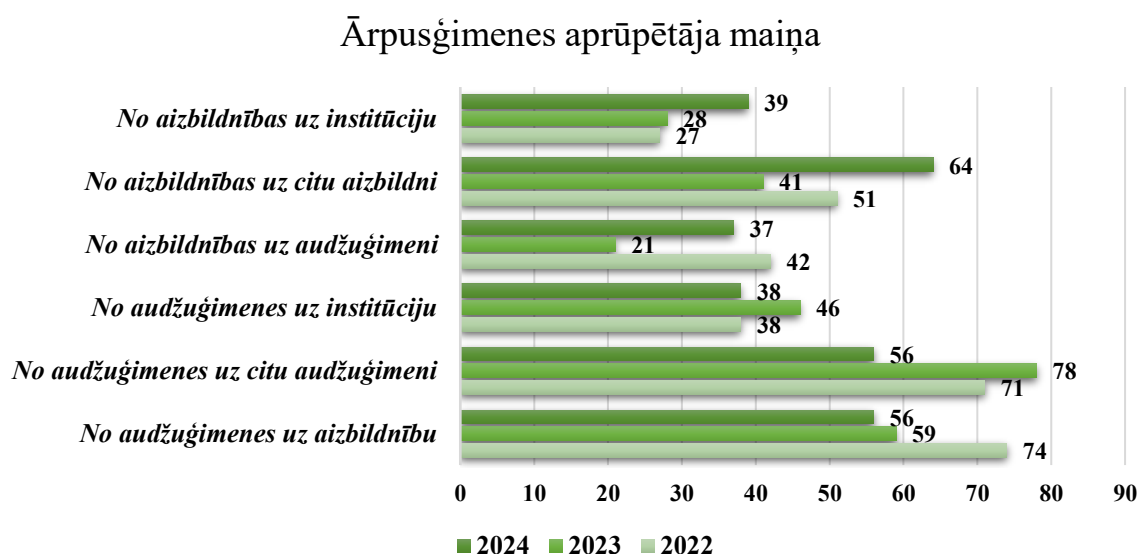

Diagramma Nr.6

Pēdējā gada laikā ārpusģimenes aprūpētāju mainījuši 234 bērni (šajā skaitā nav ietverti bērni, kuru ārpusģimenes aprūpes forma mainīta no audžuģimenes uz aizbildnību, jo aizbildnība tiek uzskatīta par stabilāku un bērna interesēm atbilstošāku ārpusģimenes aprūpes formu), un to sadalījums pēc ārpusģimenes aprūpētāja maiņas paveidiem apkopots *Diagrammā Nr.7*.

Ārpusģimenes aprūpes veicēja maiņa 2024.gadā

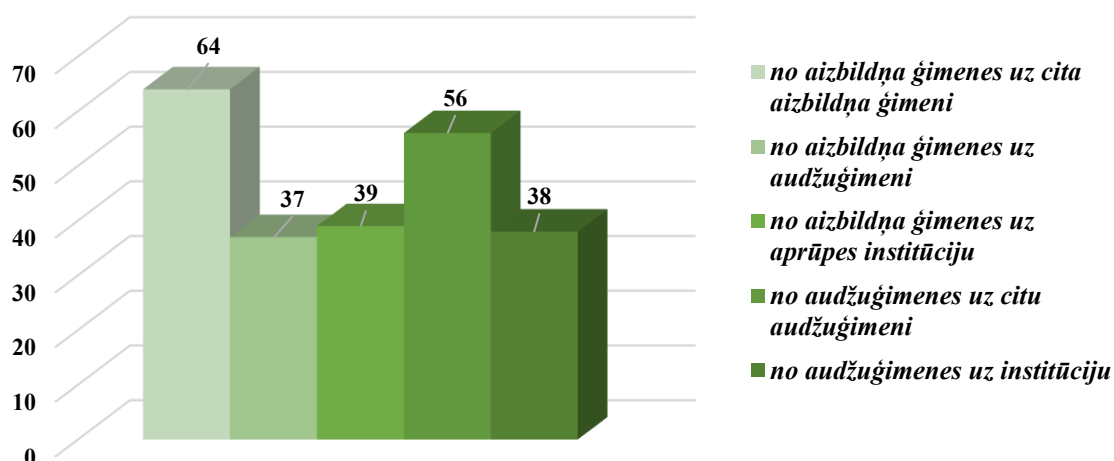

Diagramma Nr.7

Visvairāk bērniem 2024. gadā ticis nomainīts cits aizbildnis (64 bērni) vai cita audžuģimene (56 bērni), nemainot ārpusģimenes aprūpes formu. No primārā ārpusģimenes aprūpes veida – aizbildnības, 37 bērni ievietoti audžuģimenēs. Turpretī aprūpes iestādēs kopā ievietoti 39 bērni no aizbildņa ģimenēm un 38 bērni no audžuģimenēm. Papildus tam, 56 bērniem no īstermiņa ārpusģimenes aprūpes audžuģimenē tikusi nodibināta aizbildnība. Tiek pieņemts, ka aizbildnība kā stabils aprūpes veids vērtējama pozitīvi, tomēr Centra rīcībā nav informācijas par padziļinātu analīzi, vai tiešām minētie gadījumi par bērna nodošanu aizbildņa aprūpē no audžuģimenes bijuši rezultāts bāriņtiesas un citu iestāžu darbam, pamatojoties uz bērna labāko interešu rūpīgu izvērtēšanu. Tāpat nav informācijas, vai visos gadījumos faktiski mainīts aprūpētājs – proti, vai bērnu aizbildnībā nav ņēmusi persona vai laulātie, kuru audžuģimenē bērns bijis ievietots, mainot tikai juridisko statusu, nevis faktisko aprūpētāju. Centra ieskatā, lai izdarītu secinājumu, ka aprūpētāja maiņa, audžuģimenē esošam bērnam rodot iespēju nokļūt aizbildnībā, atbilst bērna labākajām interesēm, būtu nepieciešama padziļināta faktiskās informācijas analīze, t.sk., īpaši vērtējot, cik ilgstoši bērns audzis audžuģimenē līdz viņa nonākšanai aizbildnībā un kāda ir bijusi motivācija aprūpētāja maiņai.

Galvenie secinājumi:

1) *Aprūpētāja maiņa saglabājas augsta:*

- 2024. gadā bērnu aprūpētāja maiņas īpatsvars ārpusģimenes aprūpē ir sasniedzis augstāko līmeni (6,98 %) salīdzinājumā ar 2022. un 2023. gada datiem, kas norāda uz pieaugošu bērnu ārpusģimenes aprūpes nestabilitāti;

- Lai gan absolūtais aprūpētāja maiņu skaits 2024. gadā (373) vēl nav sasniedzis 2022. gada līmeni (385, 6.64%), procentuālais pieaugums 2024. gadā (6.98%) liecina, ka rotācija 2024. gadā notiek lielākai daļai bērnu, kas atrodas ārpusģimenes aprūpē, nekā 2022. gadā;
- Aprūpes iestādēs 2024. gadā fiksēts būtisks pieaugums aprūpētāja maiņā salīdzinājumā ar 2023. gadu (no 12,55% uz 14,16%);
- Aprūpētāja maiņa no aizbildnības 2024. gadā ir ievērojami palielinājusies, sasniedzot 4,18 %, kas ir augstākais rādītājs trīs gadu periodā. Tas var norādīt uz izaicinājumiem aizbildnības ilgtspējā vai aizbildņu spējā nodrošināt ilgtermiņa aprūpi;
- Pretēji tam aprūpētāja maiņa no audžuģimenes 2024. gadā ir samazinājusies gan skaitliski, gan procentuāli (10,69%), salīdzinot ar 2023. gadu, tomēr, ņemot vērā audžuģimeņu sagatavotību un tām pieejamo atbalstu, rādītājs ir ļoti augsts;
- Kopumā dati rāda, ka 2024. gadā ārpusģimenes aprūpē pieaug bērnu pārvietošanās starp dažādiem aprūpes veidiem, īpaši no institucionālās aprūpes un aizbildnības, vienlaikus audžuģimenēm saglabājot relatīvi lielāku stabilitāti.

2) Satraucoša bērnu aprūpes maiņa uz institucionālo vidi:

- 2024. gadā no 91 bērna, kurš mainīja ārpusģimenes aprūpētāju uz aprūpes iestādi, 77 bērni iepriekš atradās ārpusģimenes aprūpē ģimeniskā vidē (38 bērni pārvietoti no audžuģimenēm un 39 bērni – no aizbildņu ģimenēm), savukārt 14 bērni tika mainījuši tikai aprūpes iestādi, nemainot ārpusģimenes aprūpes veidu;
- Atsevišķās pašvaldībās 100% gadījumu aprūpētāja maiņa beidzās ar bērna ievietošanu institūcijā;
- Iztrūkst datu un drošticamas informācijas par aprūpes iestāžu maiņas biežumu vienam un tam pašam bērnam.

3) Ģimeniskās aprūpes nestabilitāte:

Visbiežāk notiek aprūpētāja maiņa tajā pašā ārpusģimenes aprūpes formā (64 gadījumi – cits aizbildnis; 56 – cita audžuģimene), kas norāda uz iespējamu problemātiku bērna un aprūpētāja sākotnējā savietošanas izvērtējumā un atbalsta trūkumu aprūpētājam un bērnam, rodoties problēmsituācijām.

4) Pieaug mainība no ārpusģimenes aprūpes formas aizbildnībā

Salīdzinot ar 2023. gadu, 2024. gadā būtiski pieaudzis bērnu skaits, kas no aizbildnības pārvietoti uz citām formām, kas signalizē par vajadzību stiprināt aizbildņu izvērtēšanu, apmācību un atbalstu (īpaši aprūpējot bērnus ar traumatisku pieredzi un veselības grūtībām).

5) Lai arī no 2018. gada izveidoti ārpusģimenes aprūpes atbalsta centri, kuru primārais uzdevums ir sniegt atbalstu audžuģimenēm, aizbildņiem, adoptētājiem un viesģimenēm, kā arī nodrošināt aprūpētāju zināšanu un prasmju pilnveidi, **audžuģimeņu skaits sarūk un aprūpētāju maiņa saglabājas augsta.**

6) Pašvaldībām **aprūpētāja maiņas mazināšana jānosaka par prioritāti bērnu tiesību aizsardzības programmu rīcības plānā, sistemātiski analizējot cēloņus un ieviešot mērķētus pasākumus.**

7) Nepieciešama arī **padziļināta datu analīze** par pārejām no audžuģimenes uz aizbildnību, lai pārliecinātos par bērna labāko interešu īstenošanu un faktisku (ne tikai juridisku) aprūpētāja maiņu.

Bērnu emocionālais traumatisms

Pirms pieciem gadiem tika veikts 2020. gada pētījums¹⁹ kā sākotnēja izpēte, lai noskaidrotu, kā atkārtotas ārpusģimenes aprūpes maiņas gadījumā emocionālā trauma ietekmē bērnu spējas iekļauties sabiedrībā un veidot saikni ar piesaistes personu. 2020. gada pētījuma noslēgumā izvirzītajos sešos secinājumos norādīts uz ārpusģimenes aprūpes sistēmas problemātiku, tostarp kā pirmais secinājums minēts *“Bērniem vecumposmā no 11 līdz 17 gadiem ir konstatētas būtiskas emocionālas traumas, kas var negatīvi ietekmēt šo bērnu turpmāko emocionālo un psihisko veselību, sociālo mijiedarbību ar citiem cilvēkiem un pilnvērtīgu iekļaušanos sociālā vidē, kā arī kopumā var negatīvi ietekmēt bērnu dzīves kvalitāti.”*. Ņemot vērā, ka 2020. gada pētījuma ietvaros tika aptaujāti tikai tie bērni, kuri bija piedzīvojuši atkārtotu ārpusģimenes aprūpētāja maiņu, konstatējams, ka tā ir traumatiska bērnam, kas savukārt ir par pamatu bērna veselības un uzvedības problēmām.

Lai nonāktu pie secinājumiem par atkārtotas ārpusģimenes aprūpes maiņas ietekmi uz bērnu un viņa turpmāko dzīvi, vispirms būtiski izprast, kādu ietekmi uz bērnu rada bērna atrašanās bioloģiskajā ģimenē un šķiršana no viņa bioloģiskās ģimenes.

Trauma, bērnu šķirot no ģimenes

Normatīvais regulējums²⁰ paredz vairākus iemeslus, kas var būt par pamatu bērna šķiršanai no ģimenes. Bāriņtiesa lemj par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākam, ja ir faktiski šķēršļi, kas liedz vecākam iespēju aprūpēt bērnu, bērns atrodas veselībai vai dzīvībai bīstamos apstākļos vecāka vainas dēļ (vecāka apzinātas rīcības vai nolaidības dēļ), vecāks ļaunprātīgi izmanto savas tiesības vai nenodrošina bērna aprūpi un uzraudzību, vecāks ir devis piekrišanu bērna adopcijai, izņemot gadījumu, kad viņš kā laulātais ir devis piekrišanu tam, ka bērnu adoptē otrs laulātais, konstatēta vecāka vardarbība pret bērnu vai ir pamatotas aizdomas par vecāka vardarbību pret bērnu. Visi šie vecāka aizgādības tiesību pārtraukšanas iemesli ir saistīti nevis ar vienu, izņēmuma gadījumā notikušu incidentu, bet gan ar sistemātisku un ilgstošu vecāka rīcību, kuras rezultātā nav pienācīgi nodrošinātas bērna tiesības un intereses.

Aizgādības tiesību pārtraukšana vecākiem ir radikāls veids, kā nodrošināt bērna tiesību aizsardzību, tādēļ bērna interesēs faktiskie un tiesiskie apstākļi izvērtējami rūpīgi un kopsakarā.²¹ Tas saistāms gan ar bērna tiesībām uzaugt ģimenē, gan arī ar traumatisko ietekmi,

¹⁹ Bērnu aizsardzības centra sadarbībā ar nodibinājumu “Latvijas tiesnešu mācību centrs” pētījums “Bērnu emocionālais traumatisms”, kas publicēts tīmekļa vietnē: <https://www.bac.gov.lv/lv/petijums-bernu-emocionalais-traumatisms>;

²⁰ Saskaņā ar [Civillikuma 203. pantā](#) un [Bāriņtiesu likuma 22. pantā](#) noteikto;

²¹ “Administratīvo tiesu prakse lietās par bāriņtiesu lēmumiem” Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Tiesu prakses vispārīnājums, 2014. gads.

ko rada bērna šķiršana no ģimenes, vai arī bērna atrašanās bērna augšanai un attīstībai nepiemērotos apstākļos un destruktīvā vidē.

Bērnībā gūtu traumatisku pieredzi parasti uzskata par hronisku un atkārtotu, tādu, kas ir notikusi vai sākusies bērnībā, un kas notiek bērna attiecību kontekstā. **Tieši aprūpētāja droša atbalsta trūkums augsta stresa situācijā, ne tik daudz pati situācija, ir galvenais faktors, kas nosaka traumas radītās ietekmes smagumu. Nedrošā vidē augušiem bērniem smadzenes var pielāgoties pasaulei, kurā viņiem ir pastāvīgi jāuzmanās no iespējamām briesmām un kurā ikviens viņus var apdraudēt. Šie bērni ļoti ātri iemācās, ka uzticēties nevar nevienam.**²²

Bērna piesaiste (pieķeršanās) vecākiem (vecāku aizstājējiem) veidojas zīdaiņa vecumā un agrā bērnībā. Kaut arī attiecības var veidoties ar vairākiem cilvēkiem, pieķeršanās saikne veidojas ar ļoti nedaudziem cilvēkiem. Šī pieķeršanās saikne ir ārkārtīgi svarīga turpmākajā bērna attīstībā un emocionālā līdzsvara saglabāšanā. Tās apdraudēšana bērnā rada bēdas un depresiju. Draudi, ka bērnam varētu zust saikne ar pieķeršanās objektu, bērnā rada ne tikai bailes, bet arī dusmas un agresiju (jo īpaši vecākos bērnos un pusaudžos). Tas var ietekmēt visu viņa turpmāko dzīvi (sk., piemēram, Boulbijs, Dž. Drošais pamats. Vecāku un bērnu savstarpējā pieķeršanās – cilvēka veselīgas attīstības priekšnoteikums. Rīga : apgāds „Rasa ABC”, 1998.).²³

Kopš 2023. gada Centrs no bāriņtiesām saņem informāciju par gadījumiem, kad pieņemts lēmums vecākiem atkārtoti pārtraukt tā paša bērna aizgādības tiesības. Lai arī katrs gadījums ir unikāls, nolūkā sistēmiski analizēt šādu gadījumu cēloņus, vērst speciālistu un sabiedrības vērību uz sekām, kā arī iniciēt atbildīgo institūciju nepieciešamību analizēt un vērtēt nepieciešamo uzlabojumu ieviešanu, lai mazinātu šādus gadījumus, Centrs ik gadu apkopo analītiskā pārskatā saņemtos datus.

2023. gadā tika saņemta informācija par 50 gadījumiem (88 bērniem), kad bāriņtiesa pieņēmusi lēmumu vecākiem atkārtoti pārtraukt tā paša bērna aizgādības tiesības, kas iepriekš jau vismaz reizi bijušas pārtrauktas. Visbiežākie iemesli bija atkarību izraisītu vielu lietošana vecākiem un vardarbība ģimenē. 74 % no iesūtītajiem gadījumiem (37 lietās) aizgādības tiesību atkārtotas pārtraukšanas iemesli sakrita ar iemesliem, kuru dēļ vecākam iepriekšējo reizi pārtrauktas bērna aizgādības tiesības. Pārējos gadījumos sākotnējie aizgādības tiesību pārtraukšanas iemesli papildinājās ar vēl citiem, nevis izzuda vai mainījās, piemēram, atkarību

²² Pētījums “Traumas izpratnē balstītas aprūpes vadlīnijas” projekta “ECLIPS – Veicināt profesionālo kompetenci vardarbības novēršanā, ieviešot un īstenojot vadlīnijas un apmācību programmu pirmsskolas izglītības darbiniekiem” ietvaros, 2022. gads, pieejams: https://centrsdardedze.lv/wp-content/uploads/2022/11/TRAUMAS_IZPRATNE_BALSTITA_APRUPE-TIC_LV_14-11-2.pdf.

²³ “Administratīvo tiesu prakse lietās par bāriņtiesu lēmumiem” Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Tiesu prakses vispārīgums, 2014. gads.

izraisošu vielu lietošanu papildināja vardarbība vai bērna pamešanu novārtā papildināja atkarību izraisošu vielu lietošana. No bāriņtiesu sniegtās informācijas iespējams secināt, ka iestādes darbojas katra savas kompetences robežās, bet nepietiekami sadarbojas un apmainās ar informāciju, lai efektīvi palīdzētu ģimenēm risināt bieži vien ieilgušās problēmas, kas apdraud bērnu labklājību ģimenē.²⁴

2024. gadā saņemta informācija no 30 bāriņtiesām par 103 bērniem (70 ierosinātas lietas), attiecībā uz kuru vecākiem bāriņtiesa pieņēmusi lēmumu atkārtoti pārtraukt bērna aizgādības tiesības. 79 % gadījumu bērna aizgādības tiesību atkārtotas pārtraukšanas vecākam galvenais iemesls (par 81 bērnu) bija atkarību izraisošu vielu lietošana vecākam, ko papildina fiziska un emocionāla vardarbība pret bērnu un bērna pamešana novārtā. 78 % no kopējā analizētā apjoma (attiecībā uz 80 bērniem) bērnu aizgādības tiesību atkārtotas pārtraukšanas vecākiem iemesli sakrīt ar iemesliem, kuru dēļ vecākam iepriekšējo reizi pārtrauktas bērna aizgādības tiesības.

Par 96 bērniem (83 %) lēmumu par atkārtotu aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākiem pieņēmusi tā pati bāriņtiesa, kura pārtraukusi bērna aizgādības tiesības vecākam pirmajā reizē, līdz ar to secināms, ka vairumā gadījumu ģimenes ilgstoši dzīvo vienas pašvaldības administratīvajā teritorijā. Centra tīmekļa vietnē publicētajā analītiskajā izvērtējumā par bērna atkārtotu šķiršanu no ģimenes 2024. gadā²⁵ uzsvērts aicinājums attiecībā uz pašvaldības teritorijā ilglaicīgi dzīvojošajām ģimenēm pašvaldības iestādēm uzturēt sadarbību ar ģimeni ne tikai tajos gadījumos, kad vecāki izrāda iniciatīvu, bet arī pārējos gadījumos, pastāvīgi interesējoties par ģimenes situāciju un piedāvājot palīdzību un pakalpojumus nekavējoties, kad konstatēta tāda nepieciešamība. Tādējādi minētās darbības nodrošinātu ģimenes situācijas monitorēšanu un ļautu rīkoties proaktīvi pie pirmajiem signāliem par bērna aprūpes nodrošināšanas nepilnībām ģimenē. Vienlaikus īpaši aktualizējama ir starpinstitūciju sadarbība, lai institūciju iesaiste būtu jau preventīva, pie pirmajiem signāliem par iespējamiem bērna tiesību pārkāpumiem ģimenē.²⁶

Šī pārskata Ģimenes stāstā jau aktualizēta vairākkārtēja bērnu šķiršana no ģimenes, kas tiek īstenota bez rūpīgas bērna labāko interešu izvērtēšanas ilgtermiņā. Bieži vien bērnam, viņu atkal un atkal šķirot no vecākiem un atgriežot atpakaļ nepastāvīgajā un nelabvēlīgajā vidē, tiek nodarīts būtisks kaitējums bērna ilgtspējīgai attīstībai un veselībai.

²⁴ Detalizētāku informāciju skatīt <https://www.bac.gov.lv/lv/jaunums/par-atkartotu-bernu-skirsanu-no-vecakiem>;

²⁵ Ar analītisku apkopojumu par bērna atkārtotu šķiršanu no ģimenes 2024. gadā iespējams iepazīties Centra tīmekļa vietnē <https://www.bac.gov.lv/lv/berna-atkartota-skirsana-no-gimenes-2024-gada-analize>;

²⁶ Ar analītisku apkopojumu par bērna atkārtotu šķiršanu no ģimenes 2024. gadā iespējams iepazīties Centra tīmekļa vietnē <https://www.bac.gov.lv/lv/berna-atkartota-skirsana-no-gimenes-2024-gada-analize>;

Centrs 2024. gada 8. februārī ar vēstuli Nr. 1-5/411 vērsās Labklājības ministrijā, visās pašvaldībās un to iestāžu apvienībās, lai sniegtu ieskatu jautājumos saistībā ar atkārtotu aizgādības tiesību pārtraukšanu, norādot, ka *neatkarīgi no tā, pēc cik ilga laika vecākam tiek atjaunotas bērna aizgādības tiesības, vecāka un bērna atkalapvienošanās ir jauns izaicinājums visiem iesaistītajiem. Lai cik ļoti vecāks ir centies veikt visus nepieciešamos uzdevumus, nolūkā atgūt bērna aizgādības tiesības, iemesli, kas bija par pamatu bērna šķiršanai no ģimenes, parasti nav pilnībā izzuduši, un bērna atgriešanās ģimenē ir papildus pārbaudījums vecāka un bērna attiecībām. Īpaša vērība veltāma situācijām, kur bērns ilgāku laiku bijis ārpusģimenes aprūpē, un, piemēram, vecāku aprūpē atgriežas jau pusaudža vecumā. Centra ieskatā, ļoti svarīgi ir turpināt sociālā dienesta sadarbību ar ģimeni nolūkā veicināt saskarsmes atjaunošanu un nostiprināšanu starp vecāku un bērnu, kā arī nodrošināt ģimenei pakalpojumu sistēmu krīzes mazināšanai, ko var radīt (gan vecākam, gan bērnam, gan citiem ģimenes locekļiem) bērna atgriešanās vecāka aprūpē, piemēram, ģimenes asistents ikdienas sadzīves iemaņu nostiprināšanai, psihologs gan vecākam, gan bērnam izpratnes un ģimenisku attiecību pilnveidošanai.*²⁷

Gadījumos, kad bērna aizgādības tiesības vecākam pārtrauktas vecāka vardarbības dēļ, ir svarīgi nodrošināt vecākam apmācību par vardarbības novēršanu un psihologa konsultācijas savas vardarbīgās uzvedības izpratnei un mazināšanai, bet ne mazāk būtiski ir nodrošināt īpašu atbalstu bērna un vecāka saskarsmes atjaunošanai, ņemot vērā vecāka pavājinātās spējas atbilstoši reaģēt uz bērna uzvedības izpausmēm, ko viņš tā arī nav iemācījies praktiski risināt, jo bērns atradies ārpusģimenes aprūpē. Papildus svarīgi ņemt vērā bērna emocijas, tostarp bailes, dusmas, skumjas, kas, bērnam atgriežoties vecāka aprūpē, var veicināt vēl izteiktāku izaicinošu uzvedību, ar kuru vecākiem jāmācās tikt galā. Tātad, ja netiek gan stiprinātas vecāka spējas, gan veicināta bērna gatavība doties atpakaļ ģimenē, veidojas liels risks turpmākai vardarbībai ģimenē.

Šķiršana no ģimenes bērnam ikreiz ir traumējoša, jo viņš zaudē savu ierasto vidi un tuviniekus. Ja bērns tiek šķirts no ģimenes vairākkārt, traumējošā ietekme atkārtojas un veido negatīvu bērnības pieredzi, kas ietekmē bērna tālāko attīstību un rada dažādus uzvedības, attīstības un veselības riskus.²⁸

Centra tīmekļa vietnē publicētajā analītiskajā izvērtējumā par bērna atkārtotu šķiršanu no ģimenes 2024. gadā²⁹ ietvertā informācija liecina, ka 45 gadījumos, jeb 64 % gadījumu (no

²⁷ Centra 08.02.2024. vēstule Nr.1-5/411;

²⁸ Ar analītisku apkopojumu par bērna atkārtotu šķiršanu no ģimenes 2024. gadā iespējams iepazīties Centra tīmekļa vietnē <https://www.bac.gov.lv/lv/berna-atkartota-skirsana-no-gimenes-2024-gada-analize>;

²⁹ Ar analītisku apkopojumu par bērna atkārtotu šķiršanu no ģimenes 2024. gadā iespējams iepazīties Centra tīmekļa vietnē <https://www.bac.gov.lv/lv/berna-atkartota-skirsana-no-gimenes-2024-gada-analize>;

kopā 70 ierosinātām lietām) bāriņtiesas priekšsēdētājs vai bāriņtiesas loceklis vienpersoniski pieņēmis lēmumu par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākiem, kas nozīmē akūtu, bērna veselību un dzīvību apdraudošu situāciju ģimenē, kuras dēļ bērns nevar turpināt tajā uzturēties, tādēļ nepieciešama nekavējoša institūciju iejaukšanās, nogādājot bērnu drošos apstākļos.

Valsts kontroles revīzijas ziņojumā uzsvērts, ka **vienpersoniskam lēmumam par aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākiem un bērna šķiršanu no ģimenes būtu jābūt tikai kā izņēmumam gadījumā, kad ģimene iepriekš nav bijusi nedz sociālo dienestu, nedz bāriņtiesas redzeslokā, vai arī, ja tā ir bijusi, – ir notikusi būtiska apstākļu maiņa, kā rezultātā bērna turpmāka atrašanās ģimenē vairs nav pieļaujama.** Realitātē no bāriņtiesu sniegtās informācijas par atkārtotu bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu novērots, ka vairums no bāriņtiesu lēmumiem ir pieņemti tikai tad, kad bērna turpmāka atrašanās ģimenē vairs nav bijusi pieļaujama, jo bija apdraudēta bērna veselība vai pat dzīvība, lai gan jau iepriekš šī ģimene ir bijusi pašvaldības dienestu redzeslokā un speciālistiem bija zināms par ģimenē pastāvošajām problēmām.

Būtiski, ka bērni ārpusģimenes aprūpē sākotnēji jau nonāk pēc piedzīvotiem traumatiskiem notikumiem savā ģimenē. No revīzijas ziņojuma sadaļas “Vai bāriņtiesu darbības lēmumu pieņemšanā par aizgādības tiesību pārtraukšanu ir savlaicīgas un atbilst bērna labākajām interesēm?” satura izriet secinājums, ka lielā daļā gadījumu bāriņtiesas un sociālā dienesta iesaiste un to veiktās darbības bijušas novēlotas. Bāriņtiesas bija novēloti pieņēmušas lēmumu, tādējādi pakļaujot bērnus nelabvēlīgiem dzīves apstākļiem un vispārējai, sistemātiskai traumatizācijai.

Revīzijā veiktajās detalizētajās ģimeņu (bērnu) lietu pārbaudēs revidenti konstatēja, ka pēc tam, kad bāriņtiesu redzeslokā nonāk ģimenes, kurās netiek ievērotas bērna tiesības uz pilnvērtīgu attīstību un dzīves apstākļiem, bāriņtiesu darbības un pieņemtie lēmumi par aizgādības tiesību pārtraukšanu ne visos gadījumos tiek pieņemti savlaicīgi, t.i., brīdī, kad pastāv likumā³⁰ definētie apstākļi, kas ir par pamatu aizgādības tiesību pārtraukšanai. Norādīts, ka bērni tika šķirti no ģimenēm nevis šo nelabvēlīgo apstākļu konstatēšanas brīdī, bet septiņus mēnešus līdz astoņus gadus vēlāk. Revidenti norādīja, ka pārbaudītajās lietās šajā laikā apstākļi nebija un pat nevarēja būt mainījušies, jo pašvaldībā nebija pieejami pakalpojumi konkrēto problēmu risināšanai, vai arī pakalpojumi bija pieejami un/vai ģimenei tika piedāvāti, bet ģimene neatzina problēmu un atteicās no pakalpojumu saņemšanas. **Rezultātā ģimenes tika “vērotas”, bet lēmums par aizgādības tiesību pārtraukšanu tika pieņemts tikai tad, kad**

³⁰ Saskaņā ar [Civillikuma 203.pantā](#), [Bērnu tiesību aizsardzības likuma 27.panta pirmās daļas 1.punktā](#) un [Bāriņtiesu likuma 22.panta pirmajā daļā](#) noteikto;

jau bija iestājušās identificēto problēmu reālas sekas, lai gan to iestāšanās bija paredzama jau sākotnēji.

Kopš revīzijas ziņojuma publicēšanas pagājuši vairāk kā seši gadi, tomēr vēl joprojām šāda bāriņtiesu prakse tiek praktizēta, uz ko atkārtoti Centrs ir vērsis sabiedrības un bērnu tiesību aizsardzībā iesaistīto speciālistu uzmanību analītiskajā apkopojumā par 2024. gadā saņemto informāciju par gadījumiem, kad bāriņtiesā pieņemts lēmums vecākiem atkārtoti pārtraukt tā paša bērna aizgādības tiesības³¹.

Lai gan bērnam ir svarīgi uzaugt ģimenē, tomēr bērna atstāšana bioloģiskajā ģimenē, kurā netiek nodrošināta bērna labākajām interesēm³² atbilstoša aprūpe un audzināšana, nevar tikt atzīta par bērnam labāko risinājumu, ja tā rezultātā bērna intereses un tiesības kļūst mazāk prioritāras.

Bērnā var radīt traumatisku pieredzi aprūpētāja maiņa, tomēr vienlīdz traumējoša ir bērna atrašanās viņa augšanai un attīstībai nelabvēlīgos apstākļos pie aprūpētāja, kurš nenodrošina bērna aprūpi un audzināšanu, ir vardarbīgs un liedz bērna pamattiesību ievērošanu.

Galvenie secinājumi:

- 1) Aizgādības tiesības pārtrauc sistemātisku un ilgstošu bērna tiesību pārkāpumu ģimenē dēļ.***

Lēmumiem jābūt rūpīgiem un efektīviem, jo gan šķiršana, gan atrašanās bērna augšanai un attīstībai nelabvēlīgā vidē bērnam ir traumatiska. Tādēļ bērna labāko interešu svēršanai, vērtējot bērna situāciju ilgtermiņā, ir īpaša nozīme, pieņemot lēmumus par bērna turpmāku atrašanos vecāka aprūpē vai šķiršanu no ģimenes.

- 2) 74–78% atkārtotos aizgādības tiesību pārtraukšanas gadījumos aizgādības tiesību pārtraukšanas iemesli sakrīt ar iepriekšējiem pārtraukšanas iemesliem (dominē vecāku atkarības, vardarbība, pamešana novārtā), kas liecina, ka situācija pēc būtības netiek uzlabota.***
- 3) Valsts kontrole jau 2020. gadā konstatējusi, ka bāriņtiesu lēmumi par bērna šķiršanu no ģimenes tika pieņemti novēloti (no 7 mēnešiem līdz 8 gadiem pēc riska atklāšanas), pakalpojumi nepieejami vai vecāki tos nepieņem. Vienpersonisku lēmumu īpatsvars, bērnu atkārtoti šķirot no ģimenes akūta bērna apdraudējuma dēļ,***

³¹ Ar analītisku apkopojumu par bērna atkārtotu šķiršanu no ģimenes 2024. gadā iespējams iepazīties Centra tīmekļa vietnē <https://www.bac.gov.lv/lv/berna-atkartota-skirsana-no-ģimenes-2024-gada-analize>;

³² Bērna labākās intereses definētas [Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6. panta otrajā prim daļā](#);

liecina par atbildīgo dienestu pasīvu iesaisti un novēlotu rīcību situācijās, kad jau iepriekš ģimenes situācija un riski pienācīgai bērnu aprūpei atbildīgajiem dienestiem ir bijusi zināma.

4) Atkalapvienošanās bērnam ar vecāku, no kura viņš bijis šķirts, ir augsta riska posms.

Bez mērķēta atbalsta (ģimenes asistents, psihologs, vardarbības mazināšanas programmas), kas tiek turpināts un pārraudzīts arī pēc bērna atgriešanās vecāka aprūpē, var sekot bērna atkārtota šķiršana no ģimenes.

Pārmaiņu radīto traumu ietekme uz bērnu

Būtisks ir ne tikai bērna no ģimenes šķiršanas fakts, bet arī tas, vai izdodas nodrošināt bērna ārpusģimenes aprūpi **pie atbilstoša aprūpes sniedzēja**. Ja bērns pēc šķiršanas no vecākiem nonāk audžuģimenē vai pie aizbildņa, kur viņam izveidojas labas un drošas attiecības ar audžuvečākiem/aizbildni, bērnam ir iespēja augt un attīstīties atbilstoši viņa spējām un vajadzībām, uzturēt saskarsmi ar bioloģisko ģimeni un gadījumā, ja vecāki aktīvi iesaistās problēmu risināšanā, nokļūt atpakaļ vecāku aprūpē. Savukārt, ja bērna aizgādības tiesības vecākiem tiek pārtrauktas vairākkārt, bērns bieži vien pēc atkārtotas šķiršanas no ģimenes diemžēl nenonāk pie tā paša aprūpētāja, kas nodrošināja viņa aprūpi iepriekšējā reizē, proti, bērni nonāk citā audžuģimenē vai pie cita aizbildņa, vai arī nonāk bērnu aprūpes iestādē.³³ Tas attiecināms arī uz gadījumiem, kad bērnam vairākkārt tiek mainīts ārpusģimenes aprūpes veids un aprūpētājs.

Sistēmiskas nepilnības, kas veicina atkārtotu bērna aprūpētāja maiņu

Centram pieejama statistiskā informācija no bāriņtiesu oficiālās statistikas veidlapām, tomēr, runājot par aprūpētāju maiņu, vienlīdz svarīgi ir dati par bērna sociālo rehabilitāciju institūcijā – proti, bērnu ievietošanu **krīzes centros**.

No Labklājības ministrijas tīmekļa vietnē pieejamās statistikas informācijas “Pārskati par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību novada/republikas pilsētas pašvaldībā”, tās 2.5. sadaļā³⁴ norādīts, ka 2022. gadā sociālos pakalpojumus krīzes centros saņēmuši 756 bērni, 2023. gadā – jau 807 bērni, un 2024. gadā – 802 bērni. Dažādu diskusiju un starpprofesionāļu sarunu ietvaros bieži izskan speciālistu novērojumi par krīzes centru pārmērīgu noslodzi un

³³ Ar analītisku apkopojumu par bērna atkārtotu šķiršanu no ģimenes 2024. gadā iespējams iepazīties Centra tīmekļa vietnē <https://www.bac.gov.lv/lv/berna-atkartota-skirsana-no-ģimenes-2024-gada-analize>;

³⁴ Lūdzam skatīt: <https://www.lm.gov.lv/lv/par-2024-gadu-0>;

brīvu vietu neesamību, kad tas ir nepieciešams. Līdz ar to secināms, ka pieprasījums pēc krīzes centru pakalpojumiem bērniem ir ļoti augsts.

Bāriņtiesas sastopas ar situācijām, kur bērnam nav iespējams nodibināt ne aizbildnību, ne tiek rasta iespēja bērnu ievietot audžuģimenē, kā arī nereti aprūpes iestādes atsakās uzņemt bez vecāku gādības palikušu bērnu. Centrs savas darbības praksē novērojis situācijas, kurās krīzes centru pakalpojumi netiek izmantoti atbilstoši to mērķim – sniegt sociālās rehabilitācijas pakalpojumu bērniem, bet tiek pielāgoti bērnu ikdienas aprūpes un audzināšanas nodrošināšanai³⁵. Krīzes centra definīcija noteic, ka krīzes centrs ir sociālā institūcija, kurā personām sniedz īslaicīgu psiholoģisku un cita veida palīdzību sociālās funkcionēšanas atjaunošanai³⁶. Vienlaikus Centra rīcībā nav drošticamu datu par krīzes centros ievietoto bērnu situācijām, to likumsakarībām vai citiem būtiskiem aspektiem, tomēr krīzes centru pakalpojumu ilgstoša izmantošana praksē, ņemot vērā Centrā nonākušo informāciju par konkrētiem gadījumiem un augstajiem statistikas rādītājiem par bērnu skaitu, kas saņēmuši krīzes centra pakalpojumus, liecina, ka pakalpojuma sniegšana krīzes centros saistāma ar problemātiku attiecībā uz bērnu ārpusģimenes aprūpes nodrošināšanu. Tostarp, krīzes centra pakalpojumi tiek izmantoti gadījumos, kur esošais aprūpētājs atsakās no bērna turpmākas aprūpes “tūlīt un šeit”, kā rezultātā bērns tiek nogādāts krīzes centrā līdz jauna ārpusģimenes aprūpes sniedzēja atrašanai. Centra ieskatā, bērna ilgstoša, nevis īstermiņa, uzturēšanās krīzes centrā ir neatbilstošs bērna labākajām interesēm. Ņemot vērā, ka bērni krīzes centrā nereti uzturas līdz pat trim mēnešiem vai pat ilgāk, Centra ieskatā, bērna ilgstoša atrašanās vidē, kura pēc savas būtības un mērķa nav paredzēta bērna pastāvīgai bērna vajadzību nodrošināšanai, var radīt bērnam traumatisku pieredzi, mazināt drošības sajūtu, negatīvi ietekmēt aprūpētāja un bērna savstarpējo attiecību veidošanos un drošas piesaistes attīstību, kā arī kopumā pasliktināt bērna dzīves kvalitāti ilgtermiņā.

Centra darbības praksē novēroti arī atsevišķi gadījumi, kad bērnam, tiekot ievietotam **krīzes audžuģimenē**, konstatēti riski bērna labāko interešu ievērošanai. [Ministru kabineta 2018. gada 26. jūnija noteikumu Nr. 354 “Audžuģimenes noteikumi” 9.1. apakšpunktā](#) noteikts, ka krīzes audžuģimene ir audžuģimene, kurai ir vismaz trīs gadu pieredze audžuģimenē ievietoto bērnu aprūpē un kura jebkurā diennakts laikā uzņem bērnu, kas šķirts no ģimenes, aizbildņa vai audžuģimenes.

Centrs 2024. gada 6. februārī vēstulē Nr. 3-1/366 vērš atbalsta centru un bāriņtiesu uzmanību attiecībā uz bērnu ievietošanas krīzes audžuģimenēs risku bērna labāko interešu

³⁵ Centra 2023. gada 14. novembra vēstule Nr. 1-2/3629 “Par ārpusģimenes aprūpes nodrošināšanu”;

³⁶ Saskaņā ar [Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 1.panta 1.punktā](#) noteikto;

ievērošanai. Centram iepazīstoties ar bāriņtiesu pieņemtajiem lēmumiem, kur bērna uzturēšanās krīzes audžuģimenē pēc 30 dienām pagarināta uzreiz uz gadu³⁷, netika gūta pārliecība, ka bāriņtiesas veikušas aktīvas darbības pastāvīga bērna ārpusģimenes aprūpes nodrošinātāja meklēšanai. Pagarinot bērna uzturēšanās termiņu krīzes audžuģimenē uz 12 mēnešiem, pašsaprotami veidojas abpusēja bērna un krīzes audžuģimenes emocionālā piesaiste, bērns uzsāk apmeklēt izglītības iestādi, veido sociālas saiknes, tādējādi pēc noteiktā maksimālā uzturēšanās termiņa beigām vai nu krīzes audžuģimene piekrīt uzņemt bērnu audžuģimenē, kā rezultātā ir pieejamas arvien mazāk brīvas krīzes audžuģimenes, vai bērns piedzīvo atkārtoti traumatisku aprūpētāja maiņu.

Bērni piedzimst ar bioloģisku vajadzību pēc attiecību saiknes veidošanas. Nav iespējams veselīgi attīstīties un augt, ja līdzās nav patstāvīgas un drošas piesaistes personas. Bērni ārpusģimenes aprūpē (īpaši aprūpes iestādēs) cieš no piesaistes personas trūkuma, piedzīvojot agrīnu piesaistes traumu, – nošķirtību no bioloģiskā vecāka, bet vēl pirms tās, bieži vien arī pamestību novārtā. **Bērniem augt ģimeniskā vidē nozīmē attīstīties un piedzīvot fizisko un emocionālo attiecību apmierinājuma pieredzi, nevis izdzīvošanu un attiecību zaudējumu sēras.**³⁸

*Disfunkcionālās attiecības ar pieaugušajiem un arī ar vienaudžiem rada iespējamu negatīvu priekšstatu par starppersonu attiecībām – tā bērniem no agra vecuma rodas nepārliecinātība, neuzticība, aizdomīgums, pazemināta vēlme veidot un iesaistīties jaunās sociālās attiecības ar citiem līdzcilvēkiem.*³⁹

2020. gada pētījuma ceturtajā nodaļā “Atkārtotas ārpusģimenes aprūpes formu maiņas ietekme uz bērnu” ir apkopoti bērnu aptaujas rezultāti.

Tajos secināts, ka jaunākiem bērniem (vecumā no 7 līdz 12 gadiem) raksturīgas šādas izpausmes:

- Neparedzama ikdiena, neskaidrība par nākotni,
- Dusmas un sarūgtinājums par pieaugušo neadekvātu un nestrukturētu rīcību,
- Negatīva pieredze ar pieaugušajiem, piemēram, audžuģimenē,
- Nepatika pret taktiliem pieskārieniem,
- Bērna izolēšanās un nošķiršanās, piemēram, rotaļājas pārsvarā vienatnē,
- Konfliktējošas attiecības ar citiem bērniem,

³⁷ Saskaņā ar Ministru kabineta 2018. gada 26. jūnija noteikumu Nr. 354 “Audžuģimenes noteikumi” 11.punktā noteikto;

³⁸ Skatīt: <https://nra.lv/viedokli/andrija-viskere-gimenes-atbalsta-centra-tilts-gimenes-psihoterapijas-specialiste/366455-gimeniskas-vides-nozime-berna-attistiba.htm>

³⁹ Detalizētāka informācija pieejama pētījuma 4.nodaļā: <https://www.bac.gov.lv/lv/petijums-bernu-emocionalais-traumatisms>;

- Bērna izteikti ekspresīva uzvedība, nepietiekamas paškontroles spējas, impulsīva reakcija.

2020. gada pētījumā secināts, ka bērni atsevišķos gadījumos piedzīvo ļoti izteiktas un saasinātas **emociju izpausmes, kuras ir grūti vai pat neiespējami regulēt un kontrolēt**. Bērni saskaras ar pazeminātām emociju un rīcības vadības spējām, tādējādi **rodas ļoti nopietnas grūtības adaptācijas procesos un sociālajā mijiedarbībā ar citiem cilvēkiem**. Tāpat pastāv iespēja, ka šāda veida disfunkcionālās uzvedības izpausmes **var vēlākā vecumposmā radīt dažādus personības tipa traucējumus**. Īpaši neaizsargāti ir bērni ar īpašām vajadzībām, jo viņiem ir novērojams ievērojami paaugstināts risks saņemt nepieciešamo atbalstu, kas būtu pietiekami adekvāts un profesionāls, lai veiktu bērnu pilnvērtīgu iesaisti un iekļaušanu sociālā komunikācijā un adekvātu palīdzību saistībā ar psiholoģiskā rakstura problēmām.

Pusaudžu vecuma bērniem (jauniešiem vecumā no 13 līdz 17 gadiem (ieskaitot)) raksturīgas jau komplicētākas un sarežģītākas emocionālās izpausmes:

- Jūtu apspiešana un negatīvo emociju noliegšana,
- Paaugstinātas garastāvokļa svārstības,
- Noslēgtība un komunikācijas ar līdzcilvēkiem sašaurināšana,
- Nepatīkamas emocijas pret neparedzamu ikdienu, neskaidrību par nākotni,
- Jaunieša grūtību iesaistīties sociālajā komunikācijā palielināšanās,
- Uzticības vai atbalsta personas trūkums,
- Jaunieša izteikta impulsivitāte, zemas pašregulācijas spējas, nesavaldība,
- Izteikta vainas un kauna sajūta, neadekvāta paškritiska attieksme pret savu paštēlu,
- Apgrūtināta objektīva dzīves situāciju izpratne, grūtības tikt galā ar ikdienišķām situācijām un ikdienas pienākumiem,
- Kritiska attieksme pret pieaugušajiem, izvairīšanās lūgt padomu vai palīdzību grūtās situācijās.

Pēc 2020. gada pētījumā iegūtiem rezultātiem secināts, ka **pastāv korelācija starp negatīvu dzīves pieredzi un jauniešu sociālās adaptācijas un komunikācijas spējām**. Novērots, ka agrīnā bērnu vecumposmā novērotās grūtības, kas ir saistītas ar iesaisti sociālā komunikācijā, palielinās, bērnam pieaugot. 2020. gada pētījumā uzsvērtā nepieciešamība iespējami agrīnā vecumā ar bērniem uzsākt veikt izteikti preventīvu darbu saistībā ar sociālo kontaktu uzturēšanu un mācīšanu, kā arī uzticības veidošanu un veselīgu attiecību saglabāšanu.

Bērniem un jauniešiem, kuri ir piedzīvojuši negatīvu un destruktīvu komunikāciju no vienaudžu vai/un pieaugušo puses, ir tendence laika gaitā vairāk noslēgties, neveidot adekvātus un veselīgus sociālus kontaktus, izvairīties no sociālām situācijām, pavadot laiku vairāk vienatnē.

Jauniešu sniegtās atbildes liecina par izteiktām grūtībām lūgt palīdzību no līdzcilvēku puses, tādējādi jaunieši paļaujas tikai uz savu personīgo pieredzi un resursiem, kas bieži nav atbilstošas attiecīgajām situācijām. Jauniešiem bieži nākas risināt grūtības, kuras rodas ikdienā bez vecāku vai pieaugušo līdzdalības, kas noved pie kļūdainiem pieņemumiem un nepareiziem lēmumiem. Jauniešiem pietrūkst veselīgas problēmrisināšanas stratēģijas no pieaugušajiem, ko būtu iespējams novērot un mācīties ikdienišķā komunikācijā, lai vēlāk paši to varētu pielietot savās dzīves situācijās.

Paaugstinātas impulsivitātes, pazeminātām pašregulācijas spējas var radīt ikdienā grūtības saskarsmē ar citiem cilvēkiem un iekļaušanos pozitīvā sociālā mijiedarbībā. Jaunieši var nepareizi un neadekvāti izprast dažādas sociālas situācijas, tāpēc rīkoties neatbilstoši pieņemamajām sociālajām normām.

Galvenie secinājumi:

1) Aprūpes kvalitāte un nepārtrauktība:

- Drošas un stabilas attiecības ar aprūpētāju veicina bērna attīstību;*
- Atkārtotas bērna šķiršanas no vecāka gadījumis bieži nenotiek bērna atgriešanās pie iepriekšējā ārpusģimenes aprūpes nodrošinātāja, tādējādi veidojot bērnam atkārtotu traumatizāciju un piesaistes pārrāvumu.*

2) “Ilgstoša īstermiņa aprūpe” kļūst par sistēmisku problēmu.

Krīzes centru izmantošana ir ļoti augsta (2022.gadā - 756; 2023.gadā - 807; 2024.gadā - 802 bērni) un rada bažas, ka pakalpojums tiek izmantots arī kā “ielāps” ārpusģimenes aprūpei situācijās, kad ir sarežģīti bērnam atrast pastāvīgu aprūpētāju.

3) Normatīvā regulējuma veidoti izaicinājumi.

Bērna uzturēšanās termiņš krīzes audžuģimenē var tikt pagarināts līdz pat 12 mēnešiem, tādējādi stiprinot bērna un aprūpētāja piesaisti, vienlaikus paredzot pēc gada nākamo attiecību pārrāvuma risku.

4) Bērni nesaņem stabilu ārpusģimenes aprūpi.

Audžuģimeņu, aizbildņu, brīvo vietu aprūpes iestādēs trūkums un atteikumi uzņemt bērnu veicina bērnu novirzīšanu uz krīzes centriem, kas neatbilst bērna labākajām interesēm,

vai ievietošanu pie aprūpētāja bez iepriekšēja izvērtējuma par bērna vajadzību un aprūpētāja resursa savienojamību, lai aprūpētājs spētu nodrošināt pastāvīgu bērna aprūpi.

5) Pārmaiņu negatīvā ietekme uz bērniem:

- Jaunākiem bērniem – emociju disregulācija, impulsivitāte, izolēšanās;
- Pusaudžiem – noslēgtība, palīdzības nelūgšana, zema pašregulācija un uzticēšanās trūkums;
- Īpaši augsts risks bērniem ar īpašām vajadzībām.

6) Rīcības virzieni:

- Ātra un mērķēta bērna un aprūpētāja savietošana ar atbilstošu, stabilu aprūpētāju (iespēju robežās saglabājot to pašu aprūpētāju, ja bērnam atkārtoti nepieciešams nodrošināt ārpusģimenes aprūpi);
- Stingri ierobežot uzturēšanos krīzes centros/krīzes audžuģimenēs, rūpīgi vērtējot sniegtā pakalpojuma kvalitāti un atbilstību mērķim, aktīvi meklējot bērnam pastāvīgo ārpusģimenes aprūpes nodrošinātāju, nodrošinot mērķētas intervences krīzes pārvarēšanai;
- Stiprināt aprūpētāju apmācību un atbalstu, veicinot spēju pārvarēt grūtības aprūpējot bērnu ar traumatisku pieredzi;
- Stiprināt darbu ar bērnu, palīdzot bērnam attīstīt sociālās un attiecību prasmes.

Bērna ārpusģimenes aprūpes veida izvēle ģimeniskā vidē

Revīzijas ziņojumā īpaši akcentēts secinājums, ka daudzos gadījumos potenciālā aizbildņa meklēšana nevar tikt uzskatīta par bērna interesēm atbilstošu, jo revidenti konstatējuši, ka aizbildņa meklēšana parasti ietver tikai tuvāko radnieku apzināšanu, turklāt pusē no revidentu pārbaudītajām lietām vispār nebija atrodama informācija par aizbildņu uzrunāšanu. Secināts, ka, galvenokārt, **aizbildņa meklēšana ir pasīvs process nevis bāriņtiesas mērķtiecīgas darbības rezultāts.**

Attiecībā uz audžuģimeņu atrašanu bērnam, revīzijas ziņojumā ietverts secinājums, ka daudzos gadījumos audžuģimenes nav gatavas uzņemties aprūpi par bērniem ar īpašām vajadzībām, pusaudzīem ar uzvedības problēmām, kā arī par bērniem no trīs un vairāk bērnu ģimenēm. Papildus norādīts uz grūtībām iegūt un aktualizēt informāciju par brīvajām vietām audžuģimenēs, uz ko arvien norāda pašas bāriņtiesas Centra organizētajos pasākumos, diskusijās un vēstulēs.

Lai nodrošinātu konkrētā bērna vajadzībām visatbilstošākā aprūpētāja atrašanu, Bāriņtiesai ir pienākums pirms lēmuma pieņemšanas par bērna ārpusģimenes aprūpi sagatavot pārskatu⁴⁰. Detalizēti metodiskie ieteikumi un pārskata (izvērtējuma) veidlapas paraugs ar skaidrojumiem ir pieejams Centra tīmekļa vietnē publicētajā [Rokasgrāmatā bāriņtiesām, 3.sējuma 1.1. nodaļā “Bāriņtiesas loma nodrošinot bērniem ārpusģimenes aprūpi ģimeniskā vidē”](#).

Revīzijas ziņojumā attiecībā uz pārskatu sagatavošanu norādīts, ka ne visās revidentu pārbaudītajās lietās šādi pārskati bija sagatavoti, vai arī, ja pārskati bija sagatavoti, tie bija formāli, neietverot visu paredzēto informāciju.

Centrs uzrauga bāriņtiesu darbību bērna tiesību un interešu aizsardzībā un sniedz tām metodisko palīdzību⁴¹. Lai paaugstinātu bāriņtiesu darbības kvalitāti un bāriņtiesas darbinieku izpratni un atbildību par to kompetencē esošo jautājumu veikšanu, Centra Bērnu tiesību uzraudzības dienesta Bāriņtiesu uzraudzības departaments 2024. gadā veica desmit plānotās uzraudzības pārbaudes bāriņtiesās, kuru laikā tika konstatētas nepilnības bāriņtiesu rīcībā attiecībā uz pārskatu sagatavošanu.

Bāriņtiesu uzraudzības pārbaudēs no pārbaudītajām 92 aizbildnības lietām, 49 (53 %) lietās bāriņtiesas nebija ievērojušas Ministru kabineta 2006. gada 19. decembra noteikumu Nr. 1037 “Bāriņtiesas darbības noteikumi” 82.¹ punktā noteikto prasību sagatavot pārskatu. Arī

⁴⁰ Saskaņā ar [Ministru kabineta 2006.gada 19.decembra noteikumu Nr.1037 “Bāriņtiesas darbības noteikumi” 82.¹ punktā](#) noteikto;

⁴¹ Saskaņā ar [Bāriņtiesu likuma 5. pantā](#) noteikto;

no 53 pārbaudītajām lietām par bērna ievietošanu audžuģimenē vai specializētajā audžuģimenē 25 (47 %) lietās tika konstatēts šāds pārkāpums.

Secināms, ka **vēl aizvien bāriņtiesu darbības praksē pastāv situācijas, kad pārskati netiek sastādīti, vai situācijās, kad pārskati tiek sastādīti, tie bieži ir formāli un netiek pilnvērtīgi izmantoti kā resurss bērna vajadzību un piemērotākā aprūpētāja savietošanai, bet pamatā kā normatīvā regulējuma diktēta formalitāte.**

Pārskats aizpildāms ne tikai pirmreizējas informācijas ieguves laikā, bet arī visos citos gadījumos, kad risināms jautājums par bērna ārpusģimenes aprūpi, tostarp risinot jautājumu par turpmāko bērnam atbilstošāko ārpusģimenes aprūpes veidu, mainot ārpusģimenes aprūpētāju.⁴²

Risinot jautājumu par bērnam piemērotāko ārpusģimenes aprūpes veidu, bāriņtiesas darbībām, galvenokārt, jābūt **vērstām uz bērna individuālo vajadzību izvērtēšanu un maksimāli atbilstoša ārpusģimenes aprūpes veida nodrošināšanu.** Pakalpojums aprūpes iestādē būtībā akceptējams tikai galējas nepieciešamības gadījumā, kad bāriņtiesas regulāras un plānveidīgas darbības, meklējot bērna vajadzībām atbilstošu audžuģimeni vai aizbildni, nav devušas gaidīto rezultātu⁴³.

Aizpildot pārskatu, vērība pirmām kārtām jāvērs uz **bērna individuālo vajadzību izpēti.** Tādējādi **pārskatā iekļaujama vispusīga informācija par konkrēto bērnu,** kuram nepieciešams nodrošināt ārpusģimenes aprūpes pakalpojumu.

Būtiski, ka pirms bērna ievietošanas audžuģimenē vai specializētajā audžuģimenē bērnam ar smagiem funkcionāliem traucējumiem bāriņtiesai jāsniedz tai un atbalsta centram rakstisku **informāciju par bērna emocionālo stāvokli, par saskarsmes kārtību ar bērna vecākiem, brāļiem (pusbrāļiem), māsām (pusmāsām), radniekiem vai bērnam tuvām personām un citiem apstākļiem, kas jāņem vērā, lai audžuģimene varētu bērnu aprūpēt⁴⁴.**

Bāriņtiesu uzraudzības pārbaudēs 2024. gadā no 53 pārbaudītajām lietām par bērna ievietošanu audžuģimenē vai specializētajā audžuģimenē 24 (45 %) lietās konstatēts, ka bāriņtiesu lietās nebija informācijas par šī pienākuma veikšanu.

Arī 2020. gada pētījuma ietvaros Centra sagatavotajā pārskatā par bāriņtiesas darbību 2018. gadā bija norādīts uz vājajiem punktiem kvalitatīvas ārpusģimenes aprūpes nodrošināšanā, kuru ignorēšana varētu izraisīt bērnam noteiktās aprūpes formas maiņu vai nepieciešamību mainīt pakalpojuma sniedzēju vienas aprūpes ietvarā, proti, tikt ievietotam citā

⁴² Skatīt [Rokasgrāmatas bāriņtiesām 3.sējuma 1.1.nodaļu "Bāriņtiesas loma nodrošinot bērniem ārpusģimenes aprūpi ģimeniskā vidē"](#);

⁴³ Skatīt [Rokasgrāmatas bāriņtiesām 3.sējuma 1.1.nodaļu "Bāriņtiesas loma nodrošinot bērniem ārpusģimenes aprūpi ģimeniskā vidē"](#);

⁴⁴ Saskaņā ar [Ministru kabineta 2018.gada 26.jūnija noteikumu Nr. 354 "Audžuģimenes noteikumi" 58. punktā](#) noteikto;

audžuģimenē, pie cita aizbildņa. Tai skaitā tika norādīts, ka ir konstatēti gadījumi, kuros pirms bērna ievietošanas audžuģimenē šai audžuģimenei nav sniegta informācija par bērna emocionālo un veselības stāvokli, kā arī apstākļiem, kādos bērns atradies pirms ievietošanas audžuģimenē, un to, kas jāņem vērā, lai audžuģimene varētu pienācīgi bērnu aprūpēt.

Vēl joprojām ļoti daudzos gadījumos “informācija neseko līdz bērnām”, kas rada papildu grūtības gan pašam bērnam, gan bērna jaunajam aprūpētājam, kam faktiski jāsāk no sākuma punkta, lai gūtu aptuvenu priekšstatu par bērna vajadzībām un iepriekš veikto pasākumu kopumu, lai tās nodrošinātu. Tas uzliek nesamērīgu slogu jaunajam aprūpētājam, padarot rūpes par konkrēto bērnu daudz smagākas un tiešā veidā apdraud bērna labbūtību, radot nevajadzīgu risku bērna problēmu eskalācijai un atkārtota aprūpētāja maiņai.

Bāriņtiesu uzraudzības pārbaudēs vērtēts arī bāriņtiesas pienākums izskaidrot ieceltajam aizbildnim viņa pienākumus, tiesības un atbildību. Aizbildnim ar savu parakstu jāapliecina, ka viņš ir informēts par to.⁴⁵ Lai arī normatīvais regulējums neparedz konkrētu šī pienākuma izpildes termiņu, bāriņtiesai iespējami drīz pēc lēmuma pieņemšanas par aizbildnības nodibināšanu un aizbildņa iecelšanu bērnam, vēlams uzaicināt aizbildni uz tikšanos, kuras laikā viņam tiktu pret parakstu izsniegts lēmuma noraksts un vienlaikus ar aizbildni tiktu pārrunāti visi ar viņa pienākumiem, tiesībām un atbildību saistītie aspekti, aizbildnim par to parakstoties⁴⁶.

2024. gadā no 92 aizbildnības lietām 24 (26 %) lietās nebija informācijas par to, ka **aizbildnim ir izskaidroti viņa pienākumi, tiesības un atbildība**. Līdz ar to var rasties riski aizbildņa aprūpē un audzināšanā nodotā bērna pilnvērtīgai interešu aizsardzībai un bērna vajadzībām atbilstošas aprūpes nodrošināšanai, kas var veicināt nevajadzīgu bērna ārpusģimenes aprūpētāja maiņu, no kā būtu iespējams izvairīties, bāriņtiesai konsekventi veicot iepriekšminēto pienākumu **pēc būtības (izskaidrojot un pārliecinoties par aizbildņa izpratni) visos gadījumos**.

2020. gada pētījumā ietvertais trešais secinājums pamatā vērsts uz audžuģimenes izvēli, taču pēc būtības tas būtu attiecināms arī uz bērnam piemērotākā aizbildņa atrašanu. 2020. gada pētījuma trešajā secinājumā norādīts, ka pirms bērna ievietošanas audžuģimenē bieži vien netiek izvērtēti būtiski apstākļi, kurus nenoskaidrojot nav iespējams **pieņemt objektīvu lēmumu par bērnam atbilstošāko ārpusģimenes aprūpes formu un konkrētās ģimenes un bērna savstarpējo saderību**. Katrā no 2020. gada pētījumā identificētajām situācijām rodas

⁴⁵ Saskaņā ar [Ministru kabineta 2006.gada 19.decembra noteikumu Nr. 1037 "Bāriņtiesas darbības noteikumi" 79. punktā](#) noteikto;

⁴⁶ Detalizētāka informācija pieejama [Rokasgrāmatas bāriņtiesām 3. sējuma 3. metodikas "Metodiskie ieteikumi bāriņtiesām par aizbildnību" 3.8.1. apakšnodalā](#);

risks, ka lēmums netiks pieņemts bērna vislabākajās interesēs, bet pretēji tām. **Ja lēmums nav pieņemts bērna labākajās interesēs, tas izraisa noteiktas sekas: nepietiekamu aprūpi, neatbilstošu aizbildņa vai audžuģimenes rīcību, bērna neatbilstošas uzvedības eskalāciju, emocionālas traumas, garīgās un fiziskās veselības traucējumus, kā arī konfliktus ar citiem cilvēkiem.**

Galvenie secinājumi:

- 1) Bāriņtiesu pārbaūžu rezultāti liecina par to, ka bāriņtiesu sastādītie pārskati par veiktajām darbībām bērnam piemērotas ārpusģimenes aprūpes nodrošināšanai nereti ir formāli vai aizpildīti nepilnīgi, neradot pārliecību par mērķtiecīgu un aktīvu rīcību piemērotākā aprūpētāja meklēšanā. Minētais rada bažas, ka aizbildņa un audžuģimenes meklēšanā iztrūkst aktīvas un padziļinātas darbības, lai prioritāri rīkotos bērna labākajās interesēs, izvērtējot bērna vajadzībām atbilstošākā aprūpētāja atrašanu.*
- 2) Netiek pietiekami izvērtētas bērna individuālās vajadzības un bērna – aprūpētāja saderība, kas palielina risku pieņemt lēmumus, kas neatbilst bērna vislabākajām interesēm un var novest pie aprūpes maiņas, emocionālām traumām un to veicinātām sarežģītas uzvedības izpausmēm, kas nākamajam aprūpētājam rada vēl lielākus izaicinājumus bērna aprūpē.*
- 3) Bērna faktiskā situācija un arī normatīvais regulējums prasa ātri reaģēt un īsā laikā spēt bērnam nodrošināt ārpusģimenes aprūpi, kā rezultātā pastāv laika ierobežojums informācijas apkopošanai, analīzei un starpinstitūciju kvalitatīvai sadarbībai, lai izvērtētu bērna un aprūpētāja saderību ilgtermiņā.*
- 4) Būtiska informācija par bērnu bieži “neseko līdz bērnām”, tostarp par emocionālo, veselības stāvokli un iepriekšējo dzīves pieredzi, bērna specifiskajām vajadzībām un to nodrošināšanu pagātnē. Tas apgrūtina audžuģimeņu un aizbildņu, kā arī sociālo aprūpētāju darbu, palielina slogu aprūpētājiem un apdraud bērna labbūtību.*
- 5) Ārpusģimenes aprūpes nodrošinātājiem ne vienmēr tiek pienācīgi izskaidrotas viņu tiesības, pienākumi un atbildība, kas rada riskus bērna tiesību aizsardzībai un aprūpes kvalitātei, kā arī veicina ārpusģimenes aprūpētāja mainību.*

Bērna ārpusģimenes aprūpes veida izvēle aprūpes iestādē

Normatīvais regulējums paredz, ka bārenis vai bez vecāku gādības palicis bērns ievietojams aprūpes iestādē, **ja aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē konkrētam bērnam nav piemērota**. Aprūpes iestādē bērns atrodas līdz brīdim, kad viņam tiek nodrošināta piemērota aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē.⁴⁷

Ja bērnam vecumā līdz trim gadiem pirmreizējas informācijas ieguves laikā nav bijis iespējams nodrošināt ārpusģimenes aprūpi pie aizbildņa vai audžuģimenē un bērns ievietots aprūpes iestādē, bāriņtiesa ne retāk kā reizi trijos mēnešos (par bērnu vecumā no trīs līdz 18 gadiem – ne retāk kā reizi sešos mēnešos) aktualizē pārskatā norādīto informāciju, iekļaujot arī:

- aprūpes iestādes sniegto informāciju par bērna saskarsmi ar vecākiem, brāļiem, māsām, vecvecākiem, kā arī citām personām, ar kurām bērns ilgu laiku ir dzīvojis nedalītā saimniecībā, un minēto personu sadarbību ar aprūpes iestādi, kā arī informāciju par bērna fizisko un psihosociālo attīstību;
- pašvaldības sociālā dienesta sniegto informāciju par veikto sociālo darbu, lai sekmētu bērna atgriešanos ģimenē.⁴⁸

Pārskatā fiksējamā informācija ir apkopojums par bāriņtiesas veiktajām darbībām, kas apliecina bāriņtiesas centienus nodrošināt bērnam ģimenisku vidi, ar minēto saprotot arī iespēju bērnam atgriezties vecāku aprūpē⁴⁹.

Bāriņtiesu uzraudzības pārbaudēs 2024. gadā no 40 lietām par bērna ievietošanu aprūpes iestādē 11 (27,5 %) lietās konstatētas būtiskas nepilnības saistībā ar pārskatu sagatavošanu un to sistemātisku aktualizēšanu.

Centra ieskatā, šāda pārskata sastādīšana ir nozīmīga un sniedz arī papildus pienesumu, proti:

- tādējādi tiek nodrošināta regulāra un objektīva situācijas novērtēšana ģimeniskas vides nodrošināšanā konkrētam bērnam;
- tiek veicināta katra bērna tiesību ievērošana – augt ģimeniskā vidē;
- konkrētā laika periodā tiek iegūts patiens priekšstats par ārpusģimenes aprūpes sniedzējiem pašvaldībā – aizbildņiem un audžuģimenēm;

⁴⁷ Saskaņā ar [Bāriņtiesu likuma 35. panta pirmajā daļā](#) noteikto;

⁴⁸ Saskaņā ar [Ministru kabineta 2006.gada 19.decembra noteikumu Nr.1037 “Bāriņtiesas darbības noteikumi” 81.³ un 81.⁴ punktos](#) noteikto;

⁴⁹ Skatīt [Rokasgrāmatas bāriņtiesām 3.sējuma 1.1.nodaļu “Bāriņtiesas loma nodrošinot bērniem ārpusģimenes aprūpi ģimeniskā vidē”](#)

- iegūtā informācija var tikt izmantota turpmāku aizbildņu un audžuģimeņu pakalpojumu attīstības plānošanai pašvaldības teritorijā un valstī⁵⁰.

Revīzijas ziņojumā attiecībā uz bērna ievietošanu aprūpes iestādē norādīts secinājums, ka aprūpes iestādi izvēlas kāda no pašvaldības iestādēm (bāriņtiesa vai sociālais dienests), vadoties no tā, vai konkrētajā pašvaldībā ir kāda aprūpes iestāde, vai ir noslēgts līgums ar citas pašvaldības aprūpes iestādi vai privāto pakalpojumu sniedzēju. Revidenti secināja, ka, ievietojot bērnu aprūpes iestādē, netiek vērtēts, vai konkrētā aprūpes iestāde bērnam ir piemērota un atbilst viņa interesēm. Bieži bērni ir spiesti mainīt ierasto sociālo vidi, izglītības iestādi, reģionu, zaudēt iespēju satikties un kontaktēties ar draugiem, izglītības iestādes vienaudžiem, bioloģisko ģimeni, kā arī vienas ģimenes bērnus ievietojot dažādās aprūpes iestādēs bērnu atšķirīgā vecuma vai veselības stāvokļa dēļ, brāļi un māsas tiek nošķirti vienam no otra. **Bērnu šķiršana ne tikai no vecākiem, bet arī no brāļiem un māsām ir traumatiska gan pašiem mazajiem bērniem, gan viņu vecākajiem brāļiem un māsām, kas nereti ģimenēs ir uzņēmušies rūpes par mazākajiem un faktiski pilda vecāku pienākumus.**

Revidenti secināja, ka pārbaudītajās lietās lēmums par bērna ievietošanu bērnunamā ir pieņemts, **primāri ņemot vērā nevis bērna, bet attiecīgās pašvaldības un/vai tās iestādes intereses**, tā neievērojot likumā nostiprinātos bērnu tiesību pamatprincipus:

- **bērna tiesību un interešu prioritātes principu**, kas nosaka, ka tiesiskajās attiecībās, kas skar bērnu, bērna tiesības un intereses ir prioritāras un visām darbībām attiecībā uz bērnu neatkarīgi no tā, vai tās veic valsts vai pašvaldību institūcijas, sabiedriskās organizācijas vai citas fiziskās un juridiskās personas, kā arī tiesas un citas tiesībsardzības iestādes, prioritāri ir jānodrošina bērna tiesības un intereses⁵¹;
- šķirot bērnus no ģimenes, **vienas ģimenes bērni nav šķirami** (izņemot īpašus gadījumus, kad tas tiek darīts bērna interesēs)⁵²;
- **ārpusģimenes aprūpi ir jānodrošina cik vien iespējams tuvu bērna iepriekšējai dzīvesvietai**, lai atvieglotu saziņu un iespējamo atkalapvienošanos ar savu ģimeni un samazinātu viņa izglītības, kultūras un sabiedriskās dzīves traucējumus⁵³.

⁵⁰ Skatīt [Rokasgrāmatas bāriņtiesām 3.sējuma 1.1.nodaļu “Bāriņtiesas loma nodrošinot bērniem ārpusģimenes aprūpi ģimeniskā vidē”](#)

⁵¹ Saskaņā ar [Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6.panta pirmajā un otrajā daļā](#) noteikto;

⁵² Saskaņā ar [Bērnu tiesību aizsardzības likuma 27.panta ceturrtās daļas 1.punktā](#) noteikto;

⁵³ Saskaņā ar ANO 24.02.2010. ar rezolūciju, ko pieņēmusi Ģenerālā asambleja Nr.64/142 apstiprināto Pamatnostādņu par bērnu alternatīvo aprūpi 11.punktā noteikto;

Bāriņtiesu uzraudzības pārbažu ietvaros trīs gadu periodā no 2021. gada 29. novembra līdz 2024. gada 17. oktobrim Centra Bērnu tiesību uzraudzības departamenta Bāriņtiesu uzraudzības departaments veica arī konkrēto bāriņtiesu pašvaldību aptauju par būtiskākajiem jautājumiem, kas saistīti ar bērnu tiesību aizsardzības nodrošināšanu pašvaldībās. Viens no šajā aptaujas anketā ietvertajiem jautājumiem bija lūgums norādīt kritērijus pašvaldībā, pēc kādiem bērnam tiek izvēlēta aprūpes iestāde. Kopā iepriekš minētajā laika periodā tika saņemtas 28 pašvaldību atbildes, kuras apkopotas *Tabulā Nr.9*. Pašvaldībām tika dota iespēja norādīt vairākus kritērijus, tādēļ apkopotās pašvaldību atbildes sakārtotas pēc kritēriju minēšanas biežuma.

Nr.	Biežāk nosauktie kritēriji institūcijas izvēlei	Atbilžu skaits	Atbilžu skaits %
1.	Atrašanās vieta pašvaldībā vai vistuvāk bērna dzīvesvietai, ģimenei, izglītības iestādei	15	22%
2.	Bērna interesēm un vajadzībām atbilstošākā	12	17%
3.	Ir brīvas vietas	10	14%
4.	No tām, jebkura iestāde, kura piekrīt uzņemt bērnu viņa uzvedības problēmu dēļ un/vai kurā ir brīvas vietas	5	7%
5.	Nav norādīti kritēriji	4	6%
6.	Izmaksas	4	6%
7.	Pieejamo pakalpojumu klāsts	4	6%
8.	Bērna drošība vienaudžu vidē un iestādes spēja tikt galā ar bērna uzvedību	3	4%
9.	Noslēgts līgums	3	4%
10.	Bērna veselības stāvoklis	3	4%
11.	Ģimeniskai videi pietuvināta iestāde	2	3%
12.	Iestādes reputācija, vide iestādē, iepriekšēja sadarbības pieredze	2	3%
13.	Bērna viedoklis	2	3%

Tabula Nr.9

No pašvaldību aptaujas apkopotajiem rezultātiem redzams, ka daudzās pašvaldībās pēdējo gadu laikā ir ieguldīti resursi un veiktas darbības, lai bērna labākās intereses tiktu primāri noteiktas par kritērijiem aprūpes iestādes izvēlē. Vienlaikus nav pieejama detalizētāka informācija, pēc kādiem kritērijiem un kā pašvaldība “sver” bērna labākās intereses aprūpes iestādes izvēlē. Četras pašvaldības no 28 netika norādījušas kritērijus aprūpes iestādes izvēlei. No 24 pašvaldībām desmit pašvaldības kā kritēriju norādījušas brīvu vietu esamību aprūpes iestādē, un piecas pašvaldības norādījušas – jebkura iestāde, kura piekrīt uzņemt bērnu viņa uzvedības problēmu dēļ un/vai kurā ir brīvas vietas, kā arī trīs pašvaldības norādījušas kritēriju saistībā ar bērna drošību vienaudžu vidē un iestādes “spējas tikt galā” ar bērna uzvedību. Četras pašvaldības norādījušas finansiālu iespēju kritēriju, bet trīs pašvaldības – pašvaldības līguma esamību ar aprūpes iestādi. Šie kritēriji liecina par to, ka vēl aizvien daļā pašvaldību pastāv objektīvi ierobežojumi, piemēram, finansiāli ierobežojumi vai brīvu vietu trūkums, lai bērnam atrastu viņa vajadzībām atbilstošu aprūpes iestādi.

Būtiski, ka pašvaldību atbildes norāda bērna uzvedības problēmas kā vienu no kritērijiem aprūpes iestādes izvēlē. Uzsverams, ka bērna uzvedības problēmas var radīt un veicināt iepriekšēja bērna traumatizācija, tāpēc primāri speciālistiem nepieciešams rīkoties savlaicīgi, mērķtiecīgi un efektīvi, ievērojot bērna labākās intereses ikvienā ar bērnu saistītā procesā. Turklāt nav pamata pieņemumam, ka institucionāla vide sekmīgāk risina bērna uzvedības traucējumus, nekā individuāla aprūpētāja piesaiste ģimenē, kā tas ir aizbildnības vai audžuģimenes gadījumā.

Galvenie secinājumi:

- 1. 27,5 % pārbaudīto bāriņtiesas lietu uzrāda būtiskas **nepilnības bāriņtiesu pārskatu sagatavošanā un aktualizēšanā.** Lai gan normatīvais regulējums paredz regulāru (reizi 3-6 mēnešos) situācijas izvērtēšanu, praksē šis process netiek pietiekami kvalitatīvi īstenots.*
- 2. **Bērnu interešu sekundārā prioritāte.** Revīzijas ziņojums jau 2019. gadā atklāja, ka aprūpes iestādes izvēle bieži notiek, vadoties no pašvaldības un iestāžu interesēm, nevis bērna labākajām interesēm. Tas pārkāpj fundamentālos bērnu tiesību principus un rada papildu traumatizāciju, šķirot bērnus no ierastās vides un brāļiem/māsām. 2024. gadā nav vērojami būtiski uzlabojumi šajā jautājumā.*
- 3. **Objektīvie ierobežojumi aprūpes nodrošināšanā.** Aptaujas dati liecina, ka 36% pašvaldību kā galvenos kritērijus aprūpes iestādes izvēlē min brīvu vietu pieejamību vai*

iestādes gatavību uzņemt "problemātiskus" bērnus, nevis bērna vajadzību atbilstību. Arī finansiālie ierobežojumi un līgumu esamība bieži tiek minēti kā primārie kritēriji aprūpes iestādes izvēlei.

4. **Nepietiekama uzmanība bērna traumatizācijas sekām.** Bērnu uzvedības problēmas tiek uztvertas kā kritērijs aprūpes iestādes izvēlē, nevis kā signāls par nepieciešamo specializēto palīdzību. Institucionālā aprūpe netiek kritiski izvērtēta salīdzinājumā ar ģimenisku vidi (aizbildnība, audžuģimene) – "mīts", ka institucionāla aprūpe labāk atrisinās būtiskas bērna uzvedības problēmas.

5. **Sistēmiskas pieejas trūkums.** Lai gan 43 % pašvaldību norāda uz centieniem ievērot bērna intereses un aprūpes iestādes tuvumu bērna iepriekšējai dzīvesvietai, kopumā trūkst vienotas, uz bērna tiesībām balstītas pieejas. Tas liecina par nepieciešamību pilnveidot gan normatīvo regulējumu, gan tā praktisko īstenošanu.

Ārpusģimenes aprūpē esoša bērna tiesību un interešu uzraudzība

Ārpusģimenes aprūpes mērķis ir radīt bērnam aizsargātības un sajūtu, nodrošināt apstākļus viņa attīstībai un labklājībai, kā arī atbalstīt bērna centienus būt patstāvīgam. Tādēļ bāriņtiesai ir pienākums ne tikai rūpīgi izvērtēt konkrētajam bērnam piemērotāko potenciālo aprūpētāju, bet arī regulāri uzraudzīt bērna labbūtību un dzīves apstākļu atbilstību bērna vajadzībām, kamēr bērns atrodas ārpusģimenes aprūpē.

Bāriņtiesai ir pienākums **vismaz reizi gadā** pārbaudīt aizbildnībā esošā bērna aprūpi un sastādīt dzīves apstākļu pārbaudes aktu⁵⁴. Bāriņtiesu uzraudzības pārbaudēs 2024. gadā no 92 pārbaudītajām aizbildnības lietām 28 (30 %) lietās tika konstatētas nepilnības bērna dzīves apstākļu pārbaužu veikšanā vai to savlaicīgā nodrošināšanā.

Tāpat arī bāriņtiesai, kas pieņemusi lēmumu par bērna ievietošanu audžuģimenē vai specializētajā audžuģimenē, vai audžuģimenes vai specializētās audžuģimenes deklarētās dzīvesvietas bāriņtiesai (pamatojoties uz sadarbības līgumu) **ne retāk kā reizi gadā** sadarbībā ar atbalsta centru ir pienākums pārbaudīt bērna dzīves apstākļus un izvērtēt audžuģimenē vai specializētajā audžuģimenē ievietotā bērna aprūpi un viņa tiesību ievērošanu⁵⁵. **Ik gadu** bāriņtiesai ir pienākums arī pārbaudīt aprūpes iestādē ievietota bērna aprūpi.⁵⁶

Revīzijas ziņojumā norādīts, ka attiecībā uz ikgadējam bērnu dzīves apstākļu pārbaudēm vairumā gadījumu bāriņtiesas apseko tikai bērna sadzīves apstākļus – vai ir tīrs, vai bērnam ir gulta, skapis, vai ir ēdiens u.c., bet nevērtē šādus bērna aprūpei un attīstībai tik svarīgos jautājumus:

1. vai un kā tiek nodrošināta/veicināta saskarsme ar vecākiem un ar brāļiem un māsām, kādu ietekmi tā atstāj uz bērnu;
2. vai un kā tiek nodrošināta bērna veselības aprūpe, ievērotas ārstu rekomendācijas, piemēram, par brillu nepieciešamību u.c. Bet attiecībā uz aprūpes iestādē ievietotajiem bērniem arī, vai un kādi speciālisti ir pieejami aprūpes iestādē, piemēram, sociālais darbinieks, psihologs u.c. speciālisti – kāds ir viņu darba laiks, vai tas saskan ar bērnu dienas režīmu;
3. kurā izglītības iestādē bērns mācās, vai pamatoti bērns mācās internātskolā un dzīvo internātā;
4. vai un kāda interešu izglītība un brīvā laika aktivitātes bērnam tiek nodrošinātas u.c.

⁵⁴ Saskaņā ar [Ministru kabineta 2006.gada 19.decembra noteikumu Nr. 1037 "Bāriņtiesas darbības noteikumi" 81. punktā](#) noteikto;

⁵⁵ Saskaņā ar [Ministru kabineta 2018.gada 26.jūnija noteikumu Nr. 354 "Audžuģimenes noteikumi" 4.punktā](#) noteikto;

⁵⁶ Saskaņā ar [Bāriņtiesu likuma 36. panta pirmās daļas 1.punktā](#) noteikto;

Revīzijas ziņojumā minēts piemērs, kas norāda uz riskiem, kas var rasties, veicot formālas un tikai sadzīves apstākļu pārbaudē ierobežotas pārbaudes.

Piemērs no Revīzijas ziņojuma:

Bāriņtiesa, veicot pārbaudi aprūpes iestādē, aktā ir norādījusi – bērns dzīvo otrajā stāvā kopā ar bērnu X, istaba liela. Pārbaudes aktā secināts, ka sadzīves apstākļi ir atbilstoši. Lai gan lietā bija informācija, ka gandrīz divus gadus bērnam ir uzvedības problēmas, pārbaudes laikā nav noskaidroti bērna uzvedības cēloņi, sniegtas rekomendācijas un sadarbībā ar aprūpes iestādi organizēts bērnam nepieciešamais atbalsts.

Attiecībā uz bērna viedokļa noskaidrošanu, Revīzijas ziņojumā norādīts, ka bērna dzīves apstākļu pārbaudes ietvaros nepieciešams arī veikt sarunu ar bērnu, tomēr vairākos gadījumos bāriņtiesas nebija tikušas ar bērnu un noskaidrojušas viņa viedokli, jo pārbaudes laikā bērns atradies izglītības iestādē vai citur.

Audžuģimenei un specializētajai audžuģimenei ir pienākums novērot katra ievietotā bērna psihofizioloģisko attīstību. Bērna psihofizioloģiskās attīstības pārskatu audžuģimene vai specializētā audžuģimene bāriņtiesā iesniedz piecu darbdienu laikā pēc bērna uzņemšanas, pēc tam ik pēc sešiem mēnešiem, kā arī piecu darbdienu laikā pēc uzturēšanās beigām audžuģimenē vai specializētajā audžuģimenē. Ja nepieciešams, bāriņtiesa minēto pārskatu var pieprasīt arī biežāk.⁵⁷

Revīzijas ziņojumā vērsta uzmanība arī uz praksi daudzās bāriņtiesas lietās no audžuģimenēm saņemtos bērna psihofizioloģiskās attīstības pārskatus neizmantojot turpmākajā darbā, uzraugot bērna interešu ievērošanu audžuģimenē. Iegūtā informācija atsevišķos gadījumos pat netiek pārbaudīta sarunā ar bērnu.

No Bāriņtiesu uzraudzības pārbaudēm 2024. gadā secināms, ka no 53 lietām par bērna ievietošanu audžuģimenē vai specializētajā audžuģimenē 21 (40 %) lietās konstatētas būtiskas nepilnības attiecībā uz bērna psihofizioloģiskās attīstības novērtēšanu.

Nemot vērā iepriekšminēto, secināms, ka ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu interešu un viņa vajadzībām atbilstošu vajadzību nodrošināšanas uzraudzība joprojām ir nepietiekama un tā būtu stiprināma. **Bāriņtiesai ir jāuzrauga ārpusģimenes aprūpē esošā bērna tiesību un interešu aizsardzība, ir jāreaģē uz saņemto informāciju, tā jāizvērtē, jāveic papildus informācijas iegūšana, kā arī jāsniedz nepieciešamie norādījumi personām, lai nodrošinātu bērna vislabāko interešu aizsardzību. Bāriņtiesas veiktās darbības atspoguļojamas lietu materiālos.**

⁵⁷ Saskaņā ar [Ministru kabineta 2018.gada 26.jūnija noteikumu Nr. 354 "Audžuģimenes noteikumi" 68. punktā](#) noteikto;

Gan Revīzijas ziņojumā, gan 2020. gada pētījumā, gan Centra ikdienas darbā novērots, ka daudzos gadījumos, lai arī dzīves apstākļu pārbaudē jau ir bijuši problēmu indikatori, nav sekojušas bāriņtiesas darbības, kas būtu saistītas ar ikgadējā bērna dzīves apstākļu pārbaudē un sarunā ar bērnu noskaidroto informāciju.

Bērna dzīves apstākļu pārbaudes mērķis ir gūt pārliecību par ārpusģimenes aprūpē nodotā bērna vislabāko interešu nodrošināšanu. Līdz ar to ikgadējās apsekošanas laikā iegūtā informācija bāriņtiesai ir jāizvērtē un nepieciešamības gadījumā jāveic darbības, lai iegūtu precizējošu informāciju un novērstu konstatētās problēmas bērna aprūpē un audzināšanā.⁵⁸

2020. gada pētījuma ceturtajā secinājumā norādīts, ka **bērna ārpusģimenes aprūpe nedrīkst būt pasīvs process no bērna puses**, piemēram:

- bērnu neievieto audžuģimenē, aizbildņa ģimenē vai aprūpes iestādē, bet viņš tajā ienāk apzināti un plānveidīgi;
- bērna pieņemšana audžuģimenē, aizbildņa ģimenē vai aprūpes iestādē ir saistīta ar plānošanu no atbildīgās aģentūras un aprūpētāja puses;
- bērna uzturēšanās audžuģimenē, aizbildņa ģimenē vai aprūpes iestādē ir mērķtiecīga un nav pakļauta vienpersoniskiem vai spontāniem lēmumiem.

Šie ir apstākļi, kas **rada drošu un prognozējamu vidi**, kurā bērns var attīstīt savu personību un gatavoties atbalstošā vidē nākamajiem soļiem.

Ja netiek rūpīgi un regulāri veikta ārpusģimenes aprūpē esošā bērna situācijas un labbūtības mērīšana, netiek pamanīti indikatori problēmu aizmetņiem, kas tālāk rada labvēlīgu vidi bērna problemātiskas uzvedības attīstībai, veselības problēmām, attiecību problēmām un citiem nelabvēlīgiem apstākļiem, kas, savukārt, var būt par pamatu bērnam atkārtoti mainīt ārpusģimenes aprūpes veidu un aprūpētāju, bērnam radot vēl dziļākus nelabvēlīgos apstākļus visā turpmākajā dzīvē.

Galvenie secinājumi:

- 1) **Sistēmiskas nepilnības uzraudzības procesā.** Bāriņtiesu pārbaudēs konstatēts augsts nepilnību īpatsvars: 30 % no 2024. gadā pārbaudītajām aizbildnības lietām un 40 % no 2024. gadā pārbaudītajām audžuģimeņu lietām iezīmē nepilnības ikgadējās bērna dzīves apstākļu pārbaudēs vai informācijas atspoguļojumā par to veikšanu.*
- 2) **Formāla un virspusēja pārbaužu pieeja,** Ikgadējos izvērtējumos **iztrūkst padziļināta skatījuma uz bērna labbūtību, problēmu analīzes un risinājumiem.***

⁵⁸ Detalizētāka informācija pieejama [Rokasgrāmatas bāriņtiesām 3.sējuma 1. un 3. metodikā](#);

3) **Bērna balss ignorēšana uzraudzības procesā.** Bērna viedoklis dzīves apstākļu pārbaužu laikā bieži noskaidrots virspusēji vai vispār nav noskaidrots. Iztrūkst saiknes veidošanas posma ar bērnu, lai radītu drošu un uzticamu telpu sarunai. Audžuģimeņu iesniegtie psihofizioloģiskās attīstības pārskati netiek izmantoti turpmākajā darbā vai pārbaudīti sarunās ar bērniem, radot informācijas vakuumu par bērna reālo labklājību.

4) **Proaktīvas rīcības trūkums saistībā ar problēmu indikatoriem** Pat identificējot problēmas (uzvedības traucējumi, attīstības aizkavēšanās), bāriņtiesas bieži neveic mērķtiecīgas darbības situācijas uzlabošanai vai risinājumu nodrošināšanas pārraudzībai. Piemēram, divus gadus ilgās uzvedības problēmas tiek fiksētas, bet netiek analizēti to cēloņi vai organizēts atbalsts bērnam to pārvarēšanā.

5) **Pasīva aprūpes procesa pieeja.** Ārpusģimenes aprūpe praksē tiek īstenota kā pasīvs process, nevis aktīva, plānveidīga bērna integrācija jaunajā vidē. Trūkst mērķtiecīgas plānošanas, regulāras labbūtības mērīšanas un prognozējamās vides radīšanas, kas ir kritiski svarīgi traumatizētu bērnu veiksmīgai rehabilitācijai un attīstībai.

Cēloņi ārpusģimenes aprūpētāja maiņai

Ārpusģimenes aprūpētāja maiņa ir mehānisms, kas ļauj objektīvu iemeslu dēļ bērnam nodrošināt aprūpi pie cita, piemērotāka vai atbilstošāka aprūpētāja. Normatīvajā regulējumā nostiprināts bāriņtiesas pienākums pirms lēmuma pieņemšanas par ārpusģimenes aprūpes veida maiņu, kā arī pirms bērna atgriešanās vecāku aprūpē, izskaidrot bērnam veicamās darbības un noskaidrot bērna viedokli, ja bērns spēj formulēt savu viedokli.⁵⁹

Tādējādi šādam pārmaiņu procesam bērna dzīvē jābūt vadītam, izvērtētam, mērķtiecīgam un balstītam uz bērna labāko interešu prioritātes principiem.

Centra veikto bāriņtiesu uzraudzības pārbažu ietvaros laikā no 2021. gada 29. novembra līdz 2024. gada 17. oktobrim tika veikta arī konkrēto bāriņtiesu pašvaldību aptaujāšana par būtiskākajiem jautājumiem, kas saistīti ar bērnu tiesību aizsardzības nodrošināšanu pašvaldībās. Viens no šajā aptaujas anketā ietvertajiem jautājumiem bija saistīts arī ar bērna ārpusģimenes aprūpētāja mainības iemeslu noskaidrošanu. Kopā iepriekš minētajā laika periodā tika saņemtas 28 pašvaldību atbildes.

Lai gūtu vispārēju priekšstatu par iemesliem, kuru dēļ bērniem tiek mainīts ārpusģimenes aprūpes sniedzējs, pašvaldībām brīvā formā tika lūgts sniegt informāciju par to ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaitu, kuriem pēdējo divu gadu laikā ir ticis mainīts aprūpētājs, norādot aprūpētāja maiņas iemeslus. Saņemtās atbildes bija ļoti dažādas, sākot no atzīmes, ka šāda informācija netiek uzskaitīta un beidzot ar ļoti detalizētu un strukturētu uzskaitījumu. Zemāk esošajā *Tabulā nr.10* apkopotā veidā ir uzskaitīti visbiežāk pašvaldību saņemtajās atbildēs norādītie (pieminētie) iemesli ārpusģimenes aprūpes sniedzēja maiņai.

Nr.	Biežākie iemesli aprūpētāja maiņai	Iemesla norādīšanas reižu skaits	Iemesla norādīšanas reižu skaits %
1.	Aprūpētājs atsakās no bērna, netiek galā ar bērna uzvedību	32	21%
2.	Vardarbība pret bērnu	24	16%
3.	Atrasts aizbildnis / radnieks	20	13%
4.	Nodrošināta aprūpe ģimeniskā vidē	20	13%
5.	Aprūpētājs nespēj nodrošināt pilnvērtīgu bērna aprūpi	11	7%

⁵⁹ Saskaņā ar [Ministru kabineta 2006.gada 19.decembra noteikumu Nr. 1037 "Bāriņtiesas darbības noteikumi" 84. punktā](#) noteikto;

6.	Aprūpētāja veselība	10	7%
7.	Bērna veselības problēmu dēļ	6	4%
8.	Aprūpētāja nāve	6	4%
9.	Bērns vēlas dzīvot aprūpes iestādē	5	3%
10.	Aprūpētāja bērnu un bērna domstarpību dēļ	5	3%
11.	Aprūpētājs nepilda savus pienākumus, pārkāpumi aprūpētāja rīcībā	4	3%
12.	Bērna apvienošana ar brāļiem, māsām pie viena aprūpētāja	3	2%
13.	Bērnā piemērotāka aprūpe aprūpes iestādē	2	1%
14.	Aprūpētāja ģimenes locekļa veselība	2	1%
15.	Aprūpētāja došanās uz ārvalstīm	2	1%
16.	Bērns apdraud citus ģimenē esošos aprūpētāja bērnus	1	1%

Tabula Nr.10

Visbiežāk minētie iemesli ir saistīti ar bērna uzvedības problēmām un vardarbību pret bērnu. Tāpat minēti tādi iemesli kā aprūpētāja nespēja bērnam nodrošināt viņa vajadzībām atbilstošu aprūpi, aprūpētājs nepilda savus pienākumus vai konstatēti pārkāpumi aprūpētāja rīcībā, domstarpības aprūpētāja ģimenē vai bērna uzvedība, kas rada apdraudējumu aprūpētāja ģimenes locekļiem, kā arī bērna veselības problēmu dēļ. Būtībā visi šie iemesli liecina par to, ka aprūpētāja un bērna savietošanas un/vai uzraudzības procesā pieļautas nepilnības, un ārpusģimenes aprūpes process nav bijis aktīvi vadīts, plānots un pietiekami pārraudzīts no atbildīgo iestāžu un to speciālistu puses, kā to paredz normatīvais regulējums.

Aptaujas rezultāti liecina arī par ārpusģimenes aprūpētāja maiņas iemesliem, ko nav bijis iespējams iepriekš paredzēt, piemēram, aprūpētāja nāve, aprūpētāja vai viņa ģimenes locekļa veselības problēmas, došanās uz ārvalstīm, ja tam bijis pamatots, iepriekš neparedzams iemesls. Lai gan Revīzijas ziņojumā norādīts uz audžuģimeņu vidējā vecuma palielināšanos un vecuma ziņā jaunu audžuģimeņu piesaistes problemātiku, potenciālā aprūpētāja vecums vai veselības stāvoklis var būt riska faktors arī šādos gadījumos, kam būtu pievēršama uzmanība pirms bāriņtiesas lēmuma pieņemšanas par bērna ārpusģimenes aprūpes nodrošināšanu.

Pozitīvi iemesli bērna ārpusģimenes aprūpētāja maiņai varētu būt bērna interesēm un vajadzībām atbilstošāka aprūpētāja piemeklēšana, piemēram, gadījumos, kad bērnam no aprūpes iestādes ir mainīts ārpusģimenes aprūpes veids pie radnieka vai bērnam tuvas personas, vai pēc bērna vajadzību izvērtēšanas atzīts par piemērotāku ārpusģimenes aprūpes veids aprūpes iestādē vai nodrošināta atkalapvienošana ar māsām un brāļiem pie viena aprūpētāja.

Attiecībā uz ārpusģimenes aprūpes veida maiņas iemeslu, kas balstīts uz bērna izteiktu vēlmi dzīvot aprūpes iestādē, ko tika norādījušas 6 pašvaldības no 28, šāda situācija būtu vērtējama, salāgojot bērna izteikto vēlmi ar viņa rūpīgu vajadzību izvērtējumu, nepaļaujoties vien uz bērna viedokli bez bāriņtiesas rīcībā esošu pamatojumu šāda risinājuma atbilstībai bērna labākajām interesēm.

Latvijas Universitātes pētnieki sadarbībā ar Centru veica *2018. gada LU pētījumu* ar nosaukumu "Bērna vajadzībās pamatotu pakalpojumu izstrāde ārpusģimenes aprūpē esošu bērnu atbalsta nodrošināšanai"⁶⁰. *2018. gada LU pētījums* tika veikts, lai izstrādātu pakalpojumu kopu esošo pakalpojumu pilnveidē un/vai jaunu pakalpojumu izveidē un ieviešanā aprūpes iestādēs ievietoto bērnu atbalstam. *2018. gada LU pētījumā* ietvertie pētāmie jautājumi bija aprūpes iestādēs dzīvojošo bērnu līdzdalība lēmumu pieņemšanā, emocionālā piesaiste, brīvā laika pavadīšana, bāriņtiesas līdzdalība un bērnu tiesības un pienākumi. *2018. gada LU pētījumā* iesaistīto aprūpes iestādēs dzīvojošo bērnu viedoklis par bāriņtiesas darbībām ārpusģimenes aprūpes uzraudzības kontekstā ir gan pozitīvs, gan negatīvs. Tomēr secināts, ka bieži bāriņtiesas iesaiste ir formāla, un bērni nav pietiekami informēti par to, ko īsti dara bāriņtiesa un kā tā var palīdzēt bērnam viņa situācijā. Papildus konstatēts, ka vairumā gadījumu bērni nezina, kas ir viņu tiesības un pienākumi, taču zina, ka tādi pastāv.

Savukārt, iepazīstoties ar *2020. gada pētījumā* ietvertajiem bērnu un jauniešu viedokļiem, secināms, ka liela daļa aptaujāto bērnu ārpusģimenes aprūpes veidu un aprūpētāju mainījuši vairākkārt (vienā gadījumā pat 7 audžuģimenes, citā četras audžuģimenes u.tml.), un no bērnu sacītā noprotams, ka bērni nesaprot, kādēļ tas noticis, kādēļ viņi nevar atkal atgriezties pie vecākiem, izrāda satraukumu par neskaidrībām par nākotni. Lielai daļai bērnu ir trauksme, neparedzama, impulsīva uzvedība, arī uzvedības problēmas. Speciālistu aptaujas anketas rezultāti sniedz ieskatu katra no aptaujātajiem bērniem individuālā raksturojumā. Lielākai daļai šo bērnu raksturīga piedzīvota vardarbība no ārpusģimenes aprūpētāja, vairākkārtēja aprūpētāja maiņa, nopietnas uzvedības problēmas, neuzticība pieaugušajiem. Atsevišķos gadījumos bērns

⁶⁰ 2018. gada LU pētījums pieejams Centra tīmekļa vietnē: <https://www.bac.gov.lv/lv/lu-petijums-berna-vajadzibas-pamatotu-pakalpojumu-izstrade-arpusgimenes-aprupe-esosu-bernu-atbalsta-nodrosinasanai>;

pēc savas iniciatīvas meklējis atbalstu pie iepriekšējās aprūpes iestādes audzinātājas, lai tiktu prom no audžuģimenes, kurā pret bērnu tika vērsta vardarbība.

2020. gada pētījuma aptaujas ietvaros speciālistiem tika lūgts atbildēt uz jautājumu, kādi, viņuprāt, ir iemesli bērna izņemšanai no audžuģimēnēm. Speciālistu atbildes grafiski apkopotas zemāk esošajā *Tabulā Nr.11*.

Kādi iemesli visbiežāk ir par pamatu bērna izņemšanai no audžuģimenes?	Speciālistu atbildes procentuāli
Audžuģimēnēm ir nepietiekamas kompetences, lai tiktu galā ar izaicinājumiem bērnu uzvedībā	95.20%
Netiek veikts pietiekams audžuģimenes un bērna novērtējums, nosakot audžuģimenes atbilstību konkrētā bērna vajadzībām	88.10%
Audžuģimene nav pietiekami informēta par bērna psiholoģisko vai veselības stāvokli	71.40%
Bērna vajadzības un labākās intereses pirms ievietošanas audžuģimēnē netiek sistēmiski vērtētas	66.70%
Pamatā audžuģimenes tiek galā ar saviem pienākumiem, bet vainīgi ir bērni	42.90%
Cits	7.20%

Tabula Nr.11

Gandrīz visi aptaujātie speciālisti norādīja, ka audžuģimēnēm ir nepietiekamas kompetences, lai tiktu galā ar izaicinājumiem bērnu uzvedībā, un netiek veikts pietiekams audžuģimenes un bērna novērtējums, nosakot audžuģimenes atbilstību konkrētā bērna vajadzībām. Tāpat lielākā daļa speciālistu vērta uzmanību uz to, ka audžuģimene nav pietiekami informēta par bērna psiholoģisko vai veselības stāvokli. Divas trešdaļas speciālistu norādīja, ka bērna vajadzības un labākās intereses pirms ievietošanas audžuģimēnē netiek sistēmiski vērtētas. Savukārt nedaudz mazāk par pusi aptaujāto speciālistu norādīja, ka pamatā audžuģimenes tiek galā ar saviem pienākumiem, bet vainīgi ir bērni. Daži no speciālistiem izvēlējās citu atbilžu variantu, paskaidrojot, ka: *1) audžuģimenei trūkst prasmju, saskaroties ar grūtībām. Vilšanās, ja bērns neizrāda pateicību un slikti uzvedas. 2) reizēm ir tā, ka audžuģimenes ļoti labi tiek galā ar saviem pienākumiem, taču bērni, sevišķi pusaudži, nevēlas ievērot savus pienākumus un spekulē ar savām tiesībām. 3) audžuģimēnē var mainīties situācija, šķiršanās, u.t.t.*

Centrs vēlas uzsvērt, ka ārpusģimenes aprūpē nonākušie bērni nav atbildīgi par piedzīvotām vairākkārtējām pieaugušo neatbilstošas rīcības izraisītām emocionālām un reizēm arī fiziskām traumām, kas kombinācijā ar dažādiem apstākļiem veicinājušas bērna

likumsakarīgu uzvedības un attīstības problēmu iestāšanos. Audžuģimenei, kā īpaši sagatavotai un apmācītai personai/laulātajiem ir jāspēj izprast bērna uzvedības cēloņi un meklēt atbalstu bērna problēmjaudzināšanai.

2020. gada pētījuma piektajā secinājumā noteikts, ka **pati par sevi bērna ievietošana ārpusģimenes aprūpē nerisina bērna uzvedības problēmas, jo, visdrīzāk, katram bērnam, kurš dažādu iemeslu dēļ atrodas ārpus ģimenes, jau ir vairākas dažāda rakstura traumas. Tādējādi ir par maz ar bērna fizisku ievietošanu audžuģimenē (vai citā aprūpes formā ārpus ģimenes), nodrošinot pajumti, fizisko drošību un aprūpi, papildus tam ir jābūt bērna izpētē (risku un vajadzību analīze) balstītam atbalsta pasākumu kopumam, kas realizējams saskanā ar plānu.**

Jāsecina, ka 2025. gadā ārpusģimenes aprūpes problemātika ir ļoti līdzīga jau 2018. gada LU pētījumā konstatētajam.

Šajā nodaļā aprakstīto aptauju rezultāti daudzos gadījumos norāda uz nepieciešamību risināt aprūpētāja maiņas cēloņus citos, bērnam krietni labvēlīgākos veidos, pārstājot aprūpētāja maiņu izmantot kā līdzekli bērna uzvedības problēmu pārvietošanai citiem speciālistiem, līdz ir jau par vēlu tās risināt. Svarīgi pievērst lielāku uzmanību ikvienā ar bērnu saistītā procesā pašam bērnam, viņa vajadzībām un lieki nekavējoties, pieņemt bērna labākajām interesēm atbilstošākos lēmumus.

Galvenie secinājumi:

1) Sistēmiska neveiksme aprūpētāju piemērotības novērtēšanā:

- 38% aprūpētāja maiņu notiek aprūpētāja atteikuma vai nespējas tikt galā ar bērna uzvedību dēļ, bet 16% - vardarbības pret bērnu dēļ (skat. Tabulā Nr. 10 datus no bāriņtiesu uzraudzības pārbaudžu ietvaros veiktās aptaujas);
- 95% speciālistu atzīst, ka audžuģimenēm trūkst kompetenču uzvedības izaicinājumu risināšanai (skat. Tabulā Nr. 11 aptaujas rezultātu datus no 2020. gada pētījuma);
- 88% speciālistu norāda uz nepietiekamu sākotnējo novērtējumu (skat. Tabulā Nr. 11 aptaujas rezultātu datus no 2020. gada pētījuma);
- Tas liecina par fundamentālām nepilnībām aprūpētāju atlasē un sagatavošanā, kā arī bērnam piemērotākā aprūpētāja izvērtēšanā.

2) Bērna vajadzību sekundāra prioritāte lēmumu pieņemšanā:

- Divas trešdaļas speciālistu norāda, ka bērna vajadzības un labākās intereses netiek sistēmiski vērtētas pirms bērna ievietošanas ārpusģimenes aprūpētāja ģimenē (skat. Tabulā Nr. 11 aptaujas rezultātu datus no 2020. gada pētījuma);
- 71% gadījumu audžuģimenes nav pietiekami informētas par bērna psiholoģisko stāvokli (skat. Tabulā Nr. 11 aptaujas rezultātu datus no 2020. gada pētījuma);
- Aprūpētāja maiņa bieži kalpo kā līdzeklis uzvedības problēmu "pārvietošanai", nevis to risināšanai.

3) Traumatizējošs atkārtotu maiņu cikls:

- Pētījumi atklāj bērnus, kuri piedzīvojuši vairākkārtēju aprūpētāju maiņu, izpratnes trūkumu par pārmaiņu iemesliem, viņi dzīvo pastāvīgā trauksmē par nākotni;
- Vairākkārtēja aprūpētāja maiņa padziļina bērna traumas, veicina uzvedības problēmas un neuzticību pieaugušajiem, radot apburto loku, kur katra nākamā izvietošana kļūst arvien problemātiskāka.

4) Formāla un reaktīva uzraudzības pieeja:

- Bāriņtiesu iesaiste bieži ir formāla - bērni nezina savas tiesības, nesaprot bāriņtiesas lomu un nevar saņemt efektīvu palīdzību;
- Aprūpētāja maiņa notiek kā reakcija uz krīzi, nevis kā plānots, izvērtēts un bērna interesēs vadīts process, kā to paredz normatīvais regulējums.

5) Bērnu vainošanas kultūra sistēmas neveiksmes maskēšanai:

- 43% speciālistu uzskata, ka "vainīgi ir bērni", neatzīstot, ka uzvedības problēmas ir likumsakarīgas sekas pieaugušo neatbilstošai rīcībai un sistēmas nespējai nodrošināt adekvātu atbalstu (skat. Tabulā Nr. 11 aptaujas rezultātu datus no 2020. gada pētījuma);
- Šī attieksme veicina problēmu nerisināšanu un bērnu turpmāku traumatizāciju.

Bērna līdzdalība

[ANO Bērnu tiesību konvencijas 12. pantā](#) noteikts, ka dalībvalstis nodrošina, lai ikvienam bērnam, kas ir spējīgs formulēt savu viedokli, būtu tiesības brīvi to paust visos jautājumos, kas viņu skar, turklāt bērna viedoklim jāpievērš pienācīga uzmanība atbilstoši bērna vecumam un brieduma pakāpei.

Bāriņtiesai, lemjot par ārpusģimenes aprūpi bērnam, ir pienākums izskaidrot bērnam iespējamās ārpusģimenes aprūpes veidus un noskaidro bērna viedokli par viņam piemērotāko ārpusģimenes aprūpes veidu, ja bērns spēj formulēt savu viedokli.⁶¹ Lai gan bērna viedoklis ir svarīgs, tomēr bāriņtiesa lēmumu pieņem vadoties no objektīviem faktiem, vērtējot kāds risinājums būtu piemērotāks konkrētā bērna vislabāko interešu aizsardzībai. Līdz ar to var būt situācijas, kurās bērna vislabākās intereses, vērtējot objektīvi, var nesakrist ar bērna subjektīvo viedokli⁶².

Vispārīgi pamatprincipi par bērna uzskatu respektēšanu un iesaisti ar viņu saistītu lēmumu pieņemšanā apkopoti [Rokasgrāmatas bāriņtiesām 1.sējuma 1.4.nodaļā “Bērna uzskatu respektēšana”](#), un tie ņemami vērā ikvienā ar bērnu saistītā procesā.

2018. gada LU pētījumā secināts, ka pozitīvie un negatīvie līdzdalības pieredzes piemēri ir saistīti ar iespēju bērnam pieņemt lēmumu un līdzdarboties ikdienišķajos jautājumos (apģērbs, ēdiens, u.c.) un ārpusskolas aktivitātēs interešu izglītības pulciņos. Atsevišķos gadījumos līdzdalības iespēja lēmumu pieņemšanā bērniem tikusi piedāvāta kā īpaša dāvana (svētdienās vai brīvdienās). Kopumā secināts, ka bērniem patīk un viņi labprāt iesaistās lēmumu pieņemšanā, kas attiecas uz viņu ikdienu.

Papildus *2018. gada LU pētījumā* ir uzsvērts, ka bērna līdzdalība lēmumu pieņemšanā bērībā ir būtiska ikkatra bērna attīstības sastāvdaļa. **Līdzdalības iespējai ir jābūt klātesošanai, lai bērns kļūtu patstāvīgs un neatkarīgs, tiktu veicināta viņa pašapziņa: pats spētu pieņemt lēmumus par savu dzīvi, spētu atrast savu vietu sabiedrībā, atrast darbu, kļūtu par atbildīgu sabiedrības locekli un pilsoni.** Bērnam, kuram ir bijusi pozitīva līdzdalības pieredze, ir salīdzinoši daudz priekšrocību vēlāk jau patstāvīgā dzīvē. Lai bērns kļūtu par atbildīgu pilsoni, tam ir savi nosacījumi. **Bērnam nav iespējams “pēkšņi” kļūt par atbildīgu pieaugušo 16, 18 vai 21 gadu vecumā bez iepriekšējās līdzdalības pieredzes un attīstītām līdzdalības prasmēm.** Pētījumi rāda, ka pat trīs un četrgadīgi bērni, kas iesaistījušies bērncentrētas programmas apguvē, spēj pieņemt lēmumus un īstenot tos. ANO Konvencijā par

⁶¹ Saskaņā ar [Ministru kabineta 2006.gada 19.decembra noteikumu Nr.1037 “Bāriņtiesas darbības noteikumi” 78. punktā](#) noteikto;

⁶² Detalizētāku informāciju skatīt [Rokasgrāmatas bāriņtiesām 3.sējuma 1.4.nodaļā “Bērna uzskatu respektēšana”](#);

bērna tiesībām ir noteikts, ka bērniem ir jādod iespēja “piedalīties un paust savus uzskatus”, kā arī pienākums šos uzskatus ņemt vērā. Tas nozīmē ieklausīties bērna viedoklī, uzklaustīt, sadzirdēt, ņemt vērā to, kas bērnam sakāms. Šāda pieeja kopumā veicina bērna autonomiju⁶³.

2018. gada LU pētījumā secināts, ka bērniem aprūpes iestādēs kopumā ir ierobežota līdzdalība lēmumu pieņemšanas procesos. Bērni bieži netiek mērķtiecīgi iesaistīti lēmumu pieņemšanas procesos, tā vietā bērna viedokļa noskaidrošana mēdz būt formāla vai balstīta uz nosacījumiem, manipulātoru no pieaugušo puses. Tas, savukārt, veicina bērna nepietiekamo interesi un neticību līdzdalībai un lēmumu pieņemšanai. Nepietiekamās līdzdalības un lēmumu pieņemšanas iespējas bērniem liedz pietiekami attīstīt līdzdalības prasmes. Tādējādi bērni 2018. gada LU pētījuma ietvaros gandrīz nebija spējuši nosaukt nevienu vēlamu piedāvājumu līdzdalības uzlabošanai.

2018. gada LU pētījumā izvērtējot bērna atbildes, pētnieki salīdzināja tās ar Harta tā saucamajām “līdzdalības kāpnēm” (Hart, 1992). Secināts, ka tobrīd aprūpes iestādēs piedāvātās bērna līdzdalības iespējas atradās uz pirmajiem trim pakāpieniem – Harts šos līmeņus sauc par **manipulācijas, dekorācijas un tokenisma līmeni**. Tas nozīmē, ka visos gadījumos pieaugušie vai nu manipulē ar bērna piedalīšanos, nekad patiesībā neņemot vērā bērna viedokli, vai to formāli uzklausa, aizsedzoties ar šīm atbildēm (parakstiem) kā dekorāciju, vai rada formālu izjūtu, ka kaut kāda līdzdalība nosacīti tiek īstenota (svētdienās var izvēlēties, ko ēdīsi), taču tā īsti nav bērna iniciēta un apzināta līdzdalība, kas attīsta bērna līdzdalības prasmes un veicina piederības izjūtu. Nevienā no minētajiem piemēriem netika konstatētas augstākās bērna līdzdalības formas, kuru iniciēšanā būtu iesaistīti bērni.⁶⁴

2018. gada LU pētījumā ietvertās atziņas lielākoties būtu iespējams attiecināt ne tikai uz aprūpes iestādēs dzīvojošajiem bērniem, bet arī uz jebkuru ārpusģimenes aprūpē esošu bērnu.

Bērna līdzdalība nozīmē ne tikai bērnam vaicāt viņa viedokli un noskaidrot bērna argumentus par vai pret kādā konkrētā jautājumā, bet arī bērnam saprotamā veidā sniegt informāciju, izskaidrot notiekošos procesus, to iespējamo virzību, iespējamās sekas un bērna iespējas ietekmēt šos procesus, kā arī stiprināt bērna spējas un prasmes kopumā. Latvijas Bērnu labklājības tīkla tīmekļa vietnē⁶⁵ sniegts izsmeļošs skaidrojums par bērna līdzdalības nodrošināšanu, norādīti ieteikumi, kā to nodrošināt, minēti vairāki galvenie iemesli,

⁶³ Detalizētāka informācija pieejama pētījuma “Bērna vajadzībās pamatotu pakalpojumu izstrāde ārpusģimenes aprūpē esošu bērnu atbalsta nodrošināšanai” 3.1.2. apakšnodaļā: <https://www.bac.gov.lv/lv/lu-petijums-berna-vajadzibas-pamatotu-pakalpojumu-izstrade-arpusgimenes-aprupe-esosu-bernu-atbalsta-nodrosinasanai>;

⁶⁴ Detalizētāka informācija pieejama pētījuma “Bērna vajadzībās pamatotu pakalpojumu izstrāde ārpusģimenes aprūpē esošu bērnu atbalsta nodrošināšanai” 3.1.2. apakšnodaļā: <https://www.bac.gov.lv/lv/lu-petijums-berna-vajadzibas-pamatotu-pakalpojumu-izstrade-arpusgimenes-aprupe-esosu-bernu-atbalsta-nodrosinasanai>;

⁶⁵ Skatīt <https://www.bernulabklajiba.lv/bernu-lidzdaliba/>;

kādēļ bērnu līdzdalība ir svarīga, vienlaikus uzsverot, ka *bērna līdzdalības ignorēšana nav tikai audzināšanas vai komunikācijas problēma – tā ir arī strukturālas un simboliskas vardarbības forma. Ja bērniem tiek liegta iespēja izteikt viedokli, tikt uzklautiem un ietekmēt lēmumus, kas skar viņu dzīvi, viņi tiek pakļauti nevienlīdzībai, kas ir viens no vardarbības pamatmehānismiem.*

Centra organizētajos pasākumos un kopumā sabiedrības informācijas telpā reizēm novērojami jautājumi “kā mums, speciālistiem, cīnīties ar šiem bērniem, kuri neklausa, kuriem ir uzvedības problēmas, kuri neapmeklē skolu?”. Tas liek uzdot jautājumu, kādēļ gan mums būtu jācīnās ar bērniem? Kādēļ mēs tik reti praksē izmantojam iespēju ar viņiem cieņpilni komunicēt un dot viņiem līdzdalības iespēju, negaidot brīdi, kad situācija jau būs tiktāl pasliktinājusies, ka šiem bērniem vairs nebūs iespējams palīdzēt? Šīs uzvedības problēmas ir sistemātisku emocionālu traumu piedzīvošanas likumsakarīgs rezultāts. No iepriekšminētā secināms, ka savlaicīga bērna līdzdalības praktizēšana bērnam labvēlīgā veidā potenciāli radītu iespēju nākotnē izvairīties no bērna uzvedības un citu problēmu saasināšanās.

Aprūpētāja maiņa bez bērna iesaistes – viedokļa noskaidrošanas un līdzdalības iespējas nenodrošināšanas, ir priekšnoteikums krīzes izraisīšanai. Diemžēl joprojām Centrs konkrētu gadījumu ietvaros saņem informāciju, kur bērniem nav izskaidrots ne iemesls aprūpētāja maiņai, ne notikusi bērna un jaunā aprūpētāja pakāpeniska un strukturēta iepazīstināšana. Sliktākos piemēros joprojām konstatējama manipulēšana ar bērniem – “aizbrauksim padzīvoties uz krīzes centru, jo audžumamma slima”, neatklājot bērnam situāciju, kurā audžuģimene atteikusies no turpmākas aprūpes, un atgriešanās tajā nebūs iespējama.

Galvenie secinājumi:

1) Formāla pieeja bērnu viedokļa noskaidrošanai:

- *Lai gan ANO Konvencija un normatīvais regulējums paredz bērna viedokļa noskaidrošanu, praksē dominē formāla pieeja;*
- *Iepriekš veikti pētījumi atklāj, ka bērnu līdzdalība lielākoties atbilst tikai Harta līdzdalības kāpņu zemākajiem līmeņiem.*

2) Līdzdalības prasmju attīstības sistemātiska ignorēšana:

- *Bērni netiek mērķtiecīgi iesaistīti lēmumu pieņemšanā, tādēļ neattīsta līdzdalības prasmes, kas kritiski svarīgas patstāvīgas dzīves uzsākšanai;*

- 2018. gada LU veiktais pētījums uzrāda, ka bērni nespēj nosaukt ieteikumus līdzdalības uzlabošanai, jo viņiem nav pozitīvas līdzdalības pieredzes, kas apdraud viņu spēju kļūt par atbildīgiem pieaugušajiem.

3) Strukturāla vardarbība kā sistēmas sastāvdaļa:

- Bērnu līdzdalības liegšana nav tikai audzināšanas problēma, bet strukturālas vardarbības forma;
- Liegums izteikt viedokli un ietekmēt lēmumus bērniem būtiskos dzīves jautājumos pakļauj bērnus sistemātiskai nevienlīdzībai, radot dziļas emocionālas traumas, kas likumsakarīgi izpaužas kā uzvedības problēmas.

4) Destrūktīva speciālistu attieksme - "cīņa" pret bērniem:

- Speciālisti bieži uztver bērnus kā problēmu, jautājot "kā cīnīties ar šiem bērniem", nevis meklējot cieņpilnas komunikācijas ceļus;
- Šī antagonistiskā pieeja ignorē faktu, ka uzvedības problēmas ir sistemātisku traumu rezultāts, un pastiprina bērnu neuzticību sistēmai.

5) Aprūpētāju maiņa kā traumatizējoša manipulācija.

Bērniem reti tiek skaidroti aprūpētāju maiņas iemesli, netiek pietiekami praktizēta strukturēta iepazīstināšana ar jaunajiem aprūpētājiem. Sliktākajos gadījumos notiek apzināta maldināšana, kas padziļina bērnu traumas un veicina krīžu eskalāciju, radot apburto loku, kur katrs nākamais izvietojums kļūst problemātiskāks.

Būtiskākie secinājumi

Apkopojot šajā pārskatā ietverto informāciju secināms, ka vēl joprojām pastāv pazīmes un apstākļi, kas rada ārpusģimenes aprūpē ievietotam bērnam riskus piedzīvot atkārtotu emocionālu traumu, atkārtoti un sistemātiski nonākot bērna vajadzībām nepiemērota ārpusģimenes aprūpētāja gādībā. Arvien ir nepieciešams speciālistiem pievērst lielāku uzmanību bērna situācijas izpētei, viņa vajadzību rūpīgai analīzei un informācijas par bērnu savlaicīgai apkopošanai un nodošanai bērna aprūpētājam visos gadījumos, kad bērns maina aprūpes sniedzēju.

Liela daļa no Revīzijas ziņojumā norādītajiem secinājumiem arī šobrīd vēl ir aktuāli un pie revidentu norādītajiem ieteikumiem būtu veicams rūpīgs un sistemātisks darbs. Jebkuras pārmaiņas bērna dzīvē rada spēcīgu ietekmi uz bērna emocionālo un fizisko labklājību, drošību, sociālajām vajadzībām un citiem aspektiem. Tādēļ ikvienā ar bērnu saistītā procesā ir nepieciešams bērnam sniegt atbalstu, izskaidrot notiekošo, cik vien iespējams, iesaistot bērnu ar viņa dzīvi saistītos procesos, palīdzot viņam iespējami saudzīgi pārvarēt pārmaiņas. Ārpusģimenes aprūpētāja maiņa var būt arī pozitīva pārmaiņa bērna dzīvē, un pieaugušo (tostarp, speciālistu) pienākums ir to nodrošināt.

Bērna labāko interešu prioritāte nav tikai ieraksts dokumentā. Tam jāapstiprinās reālās, praktiskās darbībās no visu bērna situācijā iesaistītajiem speciālistiem, viņiem strādājot kopā, uz bērnu un viņa vajadzībām centrētā pieejā, ar izpratni par bērna situāciju, viņa uzvedības un citu problēmu cēloņiem, bērna vajadzībām.

Katrs bērns ir pelnījis drošu vidi, kurā augt un attīstīties, atbalstu grūtībās, ieinteresētu attieksmi no līdzcilvēkiem un stipru bērnu tiesību un aizsardzības sistēmu valstī. Tādēļ vēlējums visiem: lai turpmāk neviens no bērniem Latvijā nepiedzīvotu Ģimenes stāstā ietverto bērnu dzīves scenārijus.

Aicinām speciālistus atkārtoti iepazīties ar Centra tīmekļa vietnē pieejamajiem resursiem, kuri pieminēti šī pārskata saturā, un vērsties Centrā metodiska atbalsta saņemšanai ikreiz, kad tas nepieciešams, kā arī izmantot speciālistu darbā pieejamos resursus efektīvākai ikdienas darba pienākumu veikšanai.